V. STANKEVIČIUS

PASAULINIO ŪKIO DINAMIKA

KAUNAS, SPAUDĖ „RAIDĖS“ SPAUSTUVĖ KAUNE. 1937 METAI

Pasaulinių turtų augimas prieš karą.

Bendrų kiekvienos paskiros valstybės tautinių turtų ir pajamų ir jų sumos — viso pasaulinio turtų ir pajamų — apskaičiavimas, be abėjo, sudaro lyg kokią ekonominės statistikos užbaigą ir apvainikavimą. Bet kaip tik todėl tokis apskaičiavimas yra be galo sunkus ir abejotinas, o daugelio valstybių atžvilgiu mes iki šiol neturime tikslių bei patikimų duomenų ir esame priversti juos nustatyti aplinkiniu keliu.

Vis dėlto, su tikslumu maždaug iki 30% į vieną ar antrą pusę, galima pasakyti, kad prieš didįjį karą, 1913—1914 metais, viso pasaulio bendras turtas siekė tūkstantį milijardų dolerių, o metinės pajamos — 100—120 milijardų dolerių, kas vienam asmeniui sudaro vidutiniškai 500—600 dolerių turto ir 50—60 dolerių metinių pajamų.

Atskirose valstybėse turtai ir pajamos buvo pasiskirstę sekančiais skaitmenimis:[1]

Valstybė	Turtai		Pajamos	
	Viso mil. dol.	1 asmen. dol.	Viso mil. dol.	1 asmen. dol.
Vokietija	82.750	1.120	10.750	150
Didž. Britanija	72.500	1.590	11.250	250
Prancūzija	60.000	1.515	7.500	190
Rusija	60.000	425	8.000	50
Italija	22.400	640	4.000	115
Ispanija	15.000	700	1.150	55
Švedija	4.700	840	450	80
Norvegija	1.100	450	150	62
Jungt. Valstybės	210.000	2.120	36.150	360
Kanada	11.500	1.500	1.500	200
Japonija	12.000	220	1.625	30
Indija	15.000	50	3.600	12
Australija	7.650	1.590	1.290	270

Sugretinus šios tabelės duomenis, krinta į akis labai didelis, tiek turtų, tiek ir pajamų nelygumas atskirose valstybėse. Šitas nelygumas yra itin vaizdus, palyginus turtus ir pajamas, kurie tenka vienam asmeniui: mes

[1] Žemiau duodamos tabelės duomenys, o taipogi sekantieji skaitmenys yra paimti iš Wl. Woytinsky, „Die Welt in Zahlen", Bd. I-VII. Duomenys 1920—1933 m. laikotarpiui paimti daugiausia iš „Statistisches Handbuch der Weltwirtschaft", 1936; paskutinių metų duomenys — iš žurnalų, iš metraščio „The Statesmans Yearbook", 1936 ir iš „Annuaire Statistique de la Société des Nations", 1935—36 m.

matome, kad turtai vienam asmeniu svyravo tarp 50 dolerių (Indija) ir 2.120 dolerių (Jungt. Valstybės), o pajamos — tarp 12 dolerių ir 360 dolerių vienam asmeniui.

Įvertindami tuos duomenis, mes vargu ar galėsime pripažinti, kad materialinė pasaulio būklė prieš didįjį karą buvo labai gera. Net paėmę vidutinius viso pasaulio skaitmenis, — po 600 dolerių turto ir po 70 dolerių metinių pajamų vienam asmeniui, — mes turime pripažinti, kad bendras pasaulio materialinis lygis buvo labai žemas. O paėmę žemiausius skaitmenis — 12 dolerių metinių pajamų, — turime prieš save jau aiškų, nepaslėptą skurdą ir badą. Ir neužmirškime: šitie minimalūs skaitmenys liečia šalį su maksimaliu gyventojų skaičiumi, siekiančiu 300 milijonų žmonių. Kadangi Kinijos su jos 450 milijonų gyventojų ekonominė būklė nedaug ką geresnė, negu Indijoje, tai mes turime pripažinti, kad maždaug pusė visos žmonijos prieš pat didįjį karą gyveno juodžiausiame skurde, neturėdama galimybės patenkinti net savo reikalingiausių ir primityviškiausių reikiamybių. O tai statė prieš žmoniją pagrindinės svarbos klausimą: ar gali šitų dalykų būklė pasikeisti tiek radikaliai, kad kiekvienam žmogui Žemėje būtų patikrintos prideramos egzistavimo sąlygos?

Šitas klausimas verčia mus pereiti nuo aukščiau patiektų skaitmenų statikos prie jų dinamikos, t. y. prie jų keitimosi laikui bėgant. Ir čia vaizdas tuoj keičiasi. Jei statika vertė mus prieiti liūdnų išvadų, tai, atvirkščiai, dinamika gali mus nuteikti visiškai pagrįstu optimizmu: turtų ir pajamų skaitmenys, — kaip absoliučiai, taip ir reliatyviai, t. y. atskiram gyventojui, — rodo visuotiną ir nepertraukiamą augimą.

Šitas augimas yra ypatingai vaizdus, jei imsime didesnius laikotarpius, pav., visą šimtmetį ar bent kelis dešimtmečius. Pavyzdžiui, turtai vienam asmeniui per šimtmetį padidėjo Didž. Birtanijoje nuo 600 dolerių iki 1.590 dolerių, Prancūzijoje — nuo 300 iki 1.515 dolerių, Jungt. Valstybėse — nuo 202 iki 2.120 dolerių, Norvegijoje — nuo 1870 m. iki mūsų amžiaus pradžios jie padidėjo nuo 130 dolerių iki 450 dolerių, Belgijoje — nuo 1885 m. nuo 400 iki 800 dolerių.

Šitas augimas nesiliovė iki pat didžiojo karo išvakarių, kaip tai matyti iš sekančios tabelės:

Valstybė	Turtai vienam asmeniui	
	XIX amž. pabaigoje	1913 metais
Vokietija	760	1.220
Didž. Britanija	1.300	1.590
Prancūzija	1.195	1.515
Rusija	250	425
Švedija	570	840
Šveicarija	800	1.025
Jungt. Valstybės	1.185	2.120
Kanada	1.010	1.500
Argentina	515	1.700

Sugretinę šios tabelės duomenis, matome, kad 25—50% prieauglis per 15—20 metų buvo prieš karą normalus, o kai kuriais atsitikimais jis

siekė 100 ir net 200% (Argentina). Išaiškinimui to, ką gi reiškia toks turtų augimas, mes galime nurodyti, kad 1870 m. visiems atrodė milžiniška 5 milijardų frankų suma, kurią Vokietija uždėjo nugalėtai Prancūzijai. Ir štai, per puskutinius metus prieš karą, tautinis Vokietijos gerbuvis t a i k i n g a i priaugdavo kasmet 4-iais milijardais markių, t. y. suma, lygia prancūzų sumokėtai kontribucijai.

Lygiagrečiai su turtų augimu ir net pralenkdamas jį, vyko tautinių pajamų augimas. Pavyzdžiui, Vokietijoje tautinės pajamos augo sekančiu būdu:

1885 metais — 15 milijardų markių
1895 „ — 25 „ „
1913 „ — 43 „ „

Rusijoje, 50 Europos gubernijų, tautinės pajamos reiškėsi sekančiu būdu:

1900 metais — 6,5 milijardų rublių
1913 „ — 11,8 „ „

Jungtinėse Amerikos valstybėse krašto metinės pajamos reiškėsi sekančiais skaitmenimis:

M e t a i	Visos pajamos milijonais dol.	Vienam asmeniui dolerių
1850	2.214	95
1860	3.636	116
1870	6.720	174
1880	7.391	147
1890	12.082	192
1900	17.965	236
1910	30.530	332

Priėmus dėmesin dolerio perkamąją galią, realus padidėjimas atrodo dar nuostabesnis, nes nuo 1850 m. iki 1900 m. jis siekia net 400%.

Šis viso pasaulio kraštų turtų ir pajamų augimas atsispindėdavo visose gyvenimo srityse, ir, žinoma, pirmoje eilėje jis atsiliepdavo valstybinių biudžetų skaitmenyse, kurie augo be paliovos. Apie tai galima spręsti iš sekančių duomenų:

Išlaidų biudžetai (milijonais).

V a l s t y b ė	1880	1890	1900	1910	1913
Didž. Britanija (sv. st.)	82	86	143	151	188
Prancūzija (frankai)	3.650	3.288	3.747	4.322	4.718
Vokietija (markės)	550	1.354	2.197	3.024	2.893
Rusija (rubliai)	—	—	1.599	2.473	2.796
Italija (liros)	1.420	1.880	1.743	2.466	3.059
Švedija (kronos)	—	101	152	221	269
Norvegija (kronos)	44	46	75	117	153
Jungt. Valstybės (dol.)	268	318	521	694	725
Japonija (jenai)	—	80	254	533	594

Iš šių duomenų mes galime padaryti išvadą, kad paskutiniaisiais metais prieš didįjį karą valstybiniai biudžetai padidėdavo dvigubai, maždaug kas dvidešimts trisdešimts metų.

Pasaulinių turtų augimo priežastys.

Reikia pažymėti, kad visuomenės opinija visuomet su neslėpiamu nedraugiškumu ir įtarimu žiūrėdavo kaip tik į biudžetų augimą. Todėl finansų ministeriai nuolat atsiprašinėdavo už jų patiekiamų biudžetų didumą. Visiems yra žinoma, kad prancūzų finansų ministeris, pristatydamas atstovų rūmams pirmą biudžetą, viršijusį milijardą frankų, pasakė:

„Ponai, pasveikinkite šį milijardą, jūs jo daugiau nebepamatysite".

Bet dabar mes žinome, kad sekančiais metais atstovų rūmai matė ne tik milijardą, bet ir du, ir tris, ir keturis.

Panašus atsitikimas įvyko ir Anglijoje pačiais paskutiniais metais prieš didįjį karą. Kai 1909 metais Lloyd George patiekė savo „revoliucinį" biudžetą, siekusį kolosalinio aniems laikams 135 milijonų svarų skaitmens, tai šiam biudžetui paremti jis pasakė penkių valandų kalbą. Opozicijos kalbėtojas, atstovas Snowden, kritikuodamas biudžetą, pastebėjo, kad jeigu biudžeto augimas ir toliau eis tokiu tempu, tai už kokių dešimties metų biudžetas pasieks 200 milijonų svarų. Šie žodžiai buvo sutikti juoku visuose atstovų suoluose, — tokia milžiniška atrodė 200 milijonų svarų sterlingų biudžeto perspektyva. Bet dar prieš didįjį karą, 1914 metais, tas pats Snowden, kritikuodamas 195 milijonų svarų biudžetą, galėjo jau kalbėti apie išsipildžiusį savo pranašavimą. Apie biudžetus to paties Snowdeno, kai jis tapo finansų ministeris, bus kalbama kiek toliau.

Šitus mažus įvykius mes paminėjome todėl, kad jie iškelia be galo didelės reikšmės klausimą: ar valstybės pajamų ir biudžetų augimas sudaro natūralų ir normalų reiškinį, ar tai tik epizodinis, nenatūralus, patologinis reiškinys, iššauktas atsitiktinu nepastovių aplinkybių supuolimu?

Nėra abejonių, kad atsakymas turi būti duotas pirmąja prasme: biudžetų augimas atspindi krašto gerbūvio augimą ir vyksta lygiagrečiai su juo; iš antros pusės, visų kraštų gerbūvio augimas yra susijęs su visais dabartinio gyvenimo pagrindų ypatumais ir pakitimais.

Teisybė, žmonių gerbūvis galėjo tam tikrose ribose augti visais laikais. Visuomet galėjo didėti esamų namų kiekis, galėjo augti naudingų gyvulių, naudingų augalų atsarga, visuomet galėjo augti dirbamos žemės plotas ir, iki tam tikro laipsnio, žemės ūkio intensyvumas. Bet visais šiais atžvilgiais naujieji laikai atnešė nematytų išsivystymo tempų galimybę. Statybos menas pasiekė nebūto tobulumo; tokiu pat būdu išsivystė gyvulininkystė, sodininkystė ir žemės ūkis. Naujoji mechanika, naujoji technika, naujoji chemija, veterinarija ir agrikultūra sukūrė visose srityse naujas, anksčiau nežinotas, didinimo, sutaupymo ir išlaikymo galimybes.

Kartu su tuo, — ir tai svarbiausia, — technika suteikė žmonijai n a u j ų j ė g ų. Iš esmės kiekvienas turtas ir kiekviena pajama yra kuriami gamybos proceso, t. y. jėgos pritaikymo tai materijalinių gėrybių atsargai, kurią teikia žmonėms negyvoji ir gyvoji gamta. Ir štai, ankstyvesniais laikais tokia jėga buvo tik paties žmogaus raumenų jėga. Vėliau, — per paskutinius 5000 metų, — prie šios jėgos prisidėjo dar naminių gyvulių jėga — jaučių, arklių, asilų, kupranugarių, dramblių. Tai buvo

jau žymus produkuojančios jėgos padidinimas, kadangi žmogaus raumenų jėga yra dešimtį kartų silpnesnė už arklio jėgą. Dabartiniu metu viso pasaulio gyventojų skaičius siekia maždaug 2 milijardus. Kadangi pilnutinai dirbti pajėgia tik apie 25% visų Žemės gyventojų, t. y. apie 500 milijonų žmonių, tai visos žmonijos raumenų jėga duoda apie 50 milijonų „arklio jėgų". Arklių, kupranugarių ir jaučių Žemėje yra apie 100 milijonų, todėl jų raumenų jėga ne mažiau, kaip dvigubai viršija žmonių jėgą. Žinoma, šita jėga gali būti žymiai padidinta. Bet vis tik toks padidinimas turi aiškias ribas maisto produktų kiekyje, kurių vartojime gyvuliai konkuruoja su žmonėmis, ir toje aplinkybėje, kad prie kiekvieno gyvulio ar jų poros darbo laiku reikia dar dalyvauti ir žmogui. Be to, gyvulių raumenų jėga gali būti tik apribotai pritaikinta gamyboje: ji palyginti patogiai gali būti išnaudota tiesia kryptimi, bet blogai duodasi paverčiama į produktingiausį — sukamąjį judėjimą. O, be to, ji ne visai duodasi sudedama ir visai nesiduoda dalinama. Du arkliai gali traukti dvigubai didesnį sunkumą, bet jie negali to pat sunkumo traukti dvigubai greičiau, negu vienas arklys; taip pat darbui, kuriam reikalinga tik arklio jėgos dalis, tenka naudoti visą arklį.

Jau seniai, nuo Graikijos laikų, buvo daromos pastangos pritaikinti žmogaus reikalams gamtos jėgas. Ir senosios eros pabaigoje buvo išrastas vandens malūnas. Keliais amžiais vėliau — mūsų eros 2 ar 3 amžiuje, — atsirado pirmieji vėjo malūnai. Bet šitie įtaisymai buvo mažai tobulinami amžių bėgyje.

Tik nuo 18 amžiaus pabaigos prasidėjo technikinė revoliucija, kai buvo išrasta garinė mašina, kuri atidavė žmonių dispozicijon jėgą, paslėptą akmens anglyse. Prie garinės mašinos pereito šimtmečio pabaigoje prisidėjo elektrinės mašinos, suteikusios galimybę perduoti energiją iš atstumo, ir, be to, išnaudoti natūraliąją upių ir krioklių vandens kritimo jėgą. Pastaruoju laiku prie jų prisidėjo dar vidujinio degimo varikliai, kurie atidavė žmonių naudojimui naftos ir jos produktų jėgą. Ir štai, viso 19 amžiaus bėgyje mašinų kiekis vis didėja. 1911 metais buvo skaitoma, kad visos mašinos, esančios Žemėje, išvysto 200 milijonų arklio jėgų galingumą. Reikia turėti galvoje, kad tai nesudaro tik paprastą buvusios žmonių dispozicijoje jėgų padvigubinimą. Nekalbant apie tai, kad mašinos „arklio jėga" yra aukštesnė, negu gyvo arklio jėga, mašina gali dirbti be polisio 24 valandas į parą, kai tuo tarpu, arklys gali dirbti tik 8 valandas. Tokiu būdu, mašinos padidino žmonijos gaminamąją jėgą nemažiau, kaip keturis — penkis kartus. Toliau, mašinų jėga duoda naudingiausį gamybai sukamąjį judėjimą. Todėl, pav., dabartiniu laiku yra pasiekti milžiniški susisiekimo greitumai, visiškai neįmanomi senaisiais laikais.

Kadangi per visą 19 amžių ir 20 amžiaus pradžioje nebuvo jokių sunkumų su energijos šaltiniais, — t. y. su nafta ir su anglimis, — tai mašinų skaičiaus ir jų jėgos didėjimui nebuvo jokių kliūčių. Todėl paskutiniu laiku prieš didįjį karą, pagal statistinius duomenis, per metus vidutiniškai priaugdavo po d u n u o š i m č i u, t. y. po keturis milijonus arklio jėgų, be to, tas nuošimtis turėjo tendencijos didėti. Iš esmės, šitas skaitmuo ir sudaro pagrindą suprasti ekonominio išsivystymo dinamiką. Tam, kad paaiškėtų šito skaitmens reikšmė, užtenka pasakyti, kad 4 milijonai mašinų „arklio jėgų" viršyja 40 milijonų suaugusių darbininkų raumenų jėgą. O tam, kad gauti 40 milijonų darbininkų armijos prieauglį, reikia,

kad visas gyventojų skaičius padidėtų nemažiau, kaip 150 milijonų asmenų.

Šalia mašinų kiekio padidėjimo, negalima ne pažymėti dar jų kokybės pagerėjimo. Pirmos mašinos išvystydavo galingumą vos tik kelių dešimčių arklio jėgų. Naujų mašinų galingumas siekia 300.000 arklio jėgų (pav., vandens turbinos). Kartu su tuo auga ir mašinų maitinamųjų jėgų išnaudojimo koeficientas. Apie tai galima spręsti iš to, kad Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1903 metais elektros energijai, lygiai vienai kilovatvalandai, gauti buvo reikalinga sudeginti vidutiniškai 6,88 svaro anglies, 1913 metais jau tik 2,87 svaro, o 1930 metais — mažiau vieno svaro. Lygiai taip pat mažėja ir kiekis darbininkų, reikalingų mašinas prižiūrėti. Pav., vienam automobliui pastatyti 1904 metais Jungtinėse Valstybėse buvo reikalinga 1291 darbo valanda, 1913 metais — 313, 1929 metais — vos tik 92 valandos. Todėl mašinų, o kartu ir visos gamybos eksploatacija darosi vis pigesnė ir ekonomiškesnė.

Reikia pasakyti, kad sąryšy su tuo kyla net kai kurių abejonių dėl tikrumo tų duomenų, kurie rodo, kad mašinų jėgos prieauglis buvo 2% per metus. Dalykas tas, kad prie vis didėjančios mašinų eksploatacijos ekonomijos reikėtų laukti, jog kuro sunaudojimo augimas buvo ne didesnis, o mažesnis, negu 2% per metus. Tuo tarpu statistika rodo, kaip tik priešingą santykiavimą. Pav., anglies suvartojimas prieš didįjį karą išaugdavo vidutiniškai 50% per 10 metų, o naftos sunaudojimas — beveik lygiai 100% per tą patį laiką. Kadangi tuo pat laiku augo eksploatuojamos vandens energijos kiekis, tai reikia manyti, kad kūro suvartojimo augimo skaitmenys tiksliau charakterizuoja prieauglį mechaniškos jėgos, aptarnaujančios žmoniją, negu duomenys apie mašinų „arklio jėgų" augimą.

Patiektų skaitmenų visiškai užtenka tam, kad suprastumėm visų kraštų pralobimo šaltinį. Jeigu žmonių gaminamoji jėga per paskutinį šimtmetį padidėjo nemažiau 4—5 kartų, tai tiek pat turėjo padidėti ir pajamos. Ir mes tikrai matome, kad visos eilės valstybių tautinės pajamos per 19 amžių išaugo lygiagrečiai gaminamųjų jėgų ir priemonių augimo.

Todėl į aukščiau pastatytą klausimą apie visų kraštų turtų ir pajamų augimo esmę galima atsakyti, kad šitas augimas toli gražu nėra atsitiktinis reiškinys ir kad jo priežastys glūdi dabartinio gyvenimo sąlygų esmėje.

Ką buvo galima 1913 metais numatyti dėl ateities?

Išsprendę klausimą dėl turtų augimo prieš didįjį karą priežasčių, galime eiti toliau ir retrospektyviai pažvelgę atgal, ir atsistoję į 1913 metų stebėtojų padėtį, turime teisę iškelti klausimą: ar galima buvo anais laikais, t. y. 1913 metais, numatyti tokį pat a u g i m ą a t e i t y j e?

Į tą klausimą, turėdami tik tuos duomenis, kurie buvo žinomi 1913 metais, mes turėtumėme duoti sekantį atsakymą. — Kadangi nė vienoje srityje dar nebuvo pasiekta ribų, kadangi nebuvo jokių kliūčių tolimesniam pramonės išsivystymui, kadangi anglies ir naftos atsargų būtų užtekę dar daugeliui dešimtmečių ir net šimtmečių, kadangi „baltosios anglies", t. y. vandens šaltiniai buvo sunaudoti dar toli gražu nepilnai, tai reikėjo laukti, kad technikos išsivystymas gali ir turi toliau vykti ne tiktai tokiu pat, bet dar didėjančiu ir pagreitintu tempu. Todėl, priaugant kasmet po 2%

naujų „arklio jėgų“, 1936 metais visame pasaulyje turėjo atsirasti nemažiau šimto milijonų naujų arklio jėgų. Lygiagrečiai su tuo, atskirų valstybių ir viso pasaulio metinės pajamos turėtų išaugti sekančiu būdu (milijardais):

Valstybė	1913	(spėjimai) 1935
Jungtinės Valstybės (doleriai)	35	55
Didž. Britanija (svarai sterl.)	2	3
Vokietija (markės)	45	65
Norvegija (kronos)	0,9	1,5
Visas pasaulis (doleriai)	100	150

Tęsdami tuos retrospektyvinius pranašavimus, mes turėtume pasakyti, kad atitinkamai būtų turėję padidėti ir šitų valstybių biudžetai, t. y. Didž. Britanijos biudžetas turėtų pasiekti — Snowdeno išgąsčiui — 300 milijonų svarų, Prancūzijos biudžetas — 7,5 milijardų frankų, Vokietijos — 4,5 milijardų markių, Švedijos — 400 milijonų kronų, Norvegijos — 250 milijonų kronų, Jungtinių Valstybių 1.200 milijonų dolerių.

Atsargus ir objektyvus 1913 metų tyrinėtojas būtų turėjęs prie šitų optimistinių skaitmenų ir prognozų pridėti klauzulę, dar labiau sustiprinančią optimizmą: visi aukščiau paminėti skaitmens bus pasiekti ir tuo atveju, jei pasaulinis ūkis sutiks tas pačias savo išsivystymo kliūtis, kaip ir XIX amžiaus bėgyje, ir jei jis bus vedamas taip pat nesistematiškai, chaotiškai, anarchiškai ir išlaidžiai, kaip senaisiais laikais. Nereikia užmiršti, kad visų kraštų turtų padidėjimas per visą XIX amžių ir per XX amžiaus pirmą dešimtmetį vyko n e p a i s a n t visos eilės aplinkybių, dirbtinai sulaikančių ekonominio išsivystymo augimą. Sakysim, per visą tą laiką visos valstybės nenuilstamai didino neproduktingas išlaidas apsiginklavimui ir kasmet išleisdavo šimtus milijonų tvirtovių statybai, šarvuočių statymui, laikydamos „po šautuvu“ daugelį milijonų jaunų vyrų jų gyvenimo jėgų žydėjimo metu. Be to, visų kraštų gyvenimas buvo per tą laikotarpį nuolat pertraukiamas išorinių ir vidaus karų netvarkos ir griaunamųjų jėgų: užtenka atsiminti Napoleono karų epopėją, prancūzų - prūsų karo siaubus, griaunamąsias kovas Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Be to, visas privačiai ūkiškasis aparatas, kuris yra pagrįstas romėnų privatine teise, sukurta ir pritaikinta primityvėms vergovės gadynės sąlygoms, neatitiko naujiems uždaviniams ir naujos gamybos dydžiui. Viso to pasėka buvo „ekonominės krizės“ — reiškinys, naujų laikų sukurtas, kurio esmė yra ta, kad privačiai ūkiškasis prekių keitimo aparatas negali pakelti gaminamų vertybių pertekliaus ir laikas nuo laiko sustoja.

Žinoma, visos tos progresą stabdančios priežastys negalėjo atrodyti nepašalinamos ir amžinos. Todėl prie visų aukščiau nurodytų tariamųjų „ateities“ skaitmenų, 1913 metais būtų reikėję pridėti dar rezervą, kad jie galėsią būti dar žymiai perviršyti, jeigu bus nutrauktos neproduktingos išlaidos ir jei valstybės sukurs tinkamą aparatą planingai gaminamųjų jėgų vadovybei ir jų panaudojimui. Įgyvendinus šias sąlygas, aukščiau minėtų skaitmenų padvigubinimas neatrodytų utopija.

Žinoma, jeigu koks nors ekonomistas 1913 metais būtų drįsęs daryti tokius pranašavimus, — jį būtų išjuokę finansų mokslo ir ekonomikos specialistai, kurie būtų įrodę, kaip du kart du keturi, metodologinį tokių „pranašavimų" negalimumą, faktinį apskaičiavimų neteisingumą ir šitokių išvadų nerealumą bei fantastiškumą.

Kaip žinome, artimiausia ateitis parodė, kad pesimistai buvo, matyti, teisūs. Valstybės ne tik neužsiėmė krašto gaminamųjų jėgų augimo ir jų deramo panaudojimo klausimu, jos ne tik neatsisakė nuo neproduktingų išlaidų, bet, atbulai, jos padidino tas išlaidas iki maksimumo, pradėdamos pasaulinį karą. Ir ištisus tris metus svarbiausieji pasaulio kultūriniai kraštai eikvojo neįmanomas sumas griovimo priemonėms, ir šiomis priemonėmis negailestingai buvo griaunama ir naikinama viskas, ką tik galima buvo sugriauti ir sunaikinti.

Apskaičiavimas lėšų, išleistų kariaujančių valstybių didžiojo karo metu, duoda neįmanomą savo didumu sumą — apie du šimtus milijardų aukso dolerių. Kitais žodžiais tariant, per tris karo metus buvo išleista nemažiau $^2/_3$ visų pasaulio pajamų per tą laiką, arba $^1/_5$ visų pasaulio turtų vertės. Bet ir šita suma toli gražu neišreiškia visų ekonominių ištuštinimų, karo padarytų. Juk išleistos sumos buvo sunaudotos griovimo priemonėms gaminti. Ir štai, viso to, kas buvo nužudyta, apluošinta, sugriauta ir išnaikinta, paskandinta ir sudeginta, apskaičiavimai ir įvertinimas duoda dar papildomąjį nuostolių skaitmenį, siekiantį šimto penkiasdešimties milijardų dolerių. Tokiu būdu, bendrus didžiojo karo nuostolius, tyrinėtojų apskaičiavimais, galima išreikšti milžinišku skaitmeniu, priartėjančiu prie trijų šimtų milijardų dolerių, o tai jau sudaro maždaug trečdalį visų pasaulio turtų.[2]

Reikia pažymėti, kad ir šitas balansas dar nėra pilnas, kadangi jame nepriimtas dėmesin kariaujančių valstybių naudingos gamybos kritimas ir dešimčių milijonų žmonių, pašauktų po šautuvu, neapmokamas „darbas", nuošimčių už karo paskolas bei pensijų karo invalidams ir veteranams mokėjimas. Tačiau, palikę nuošaliai ne tiktai šitą nepilnumą, bet net nepriimdami dėmesin išgriovimo nuostolių ir skaitydamiesi tik su pirma tiesioginių karo išlaidų suma, siekiančia dviejų šimtų milijardų dolerių, turime pasakyti, kad ir šitas skaitmuo yra iš tiesų milžiniškas. Tam, kad jį suprastumėm, duosim kelias iliustracijas. Jeigu šitos lėšos būtų buvę suvartotos geležinkeliams pastatyti, tai būtų pastatytos naujos linijos, kurios turėtų 4 milijonus kilometrų[3] ilgio, t. y. dešimts kartų padengtų atstumą nuo Žemės iki Mėnulio, arba šimtą kartų apvyniotų Žemę pagal pusiaują, keturis kartus perviršindamos viso pasaulio geležinkelių tinklą, egzistavusį 1913 metais. Jeigu šitos lėšos būtų buvę išleistos naujų pramonės centrų kūrimui, tai jas būtų buvę galima sunaudoti nemažiau, kaip penkių pramonės sistemų įsteigimui, kurių kiekvienos galia būtų lygi da-

[2] Apie visokius did. karo išlaidų ir nuostolių apskaičiavimus žiūr. E. L. Bogard, „Direct and indirect costs of the Great World War", 1919. Pats tyrinėjimo autorius pateikia sekančius skaitmenis: tiesioginės karo išlaidos — 208 milijardai dolerių, o atskaičius sąjungininkų paskolas vienas kitam — 186 milijardai; netiesioginės išlaidos ir nuostoliai — 151 milijardas dolerių. Tie patys skaitmens pakartojami to paties autoriaus knygoje: „War costs and their financing", 1921.

[3] Vienas geležinkelių kilometras, skaitant su judomuoju sąstatu ir pilnu įtaisymu, kaštuoja vidutiniškai 50.000 dolerių.

bartinės Jungtinių Amerikos Valstybių pramonės sistemos galiai[4]. O reikia įsivaizduoti, koks būtų buvęs dabar gyvenimas, jeigu Kinijoje, Indijoje, Pietų Amerikoje, Afrikoje ir Rusijoje būtų egzistavusi pritaikinta vietinėms sąlygoms pramonė tokio mąsto, kaip Jungtinėse Amerikos Valstybėse! Jeigu gi šitos lėšos būtų buvę suvartotos namų statybai, tai už jas būtų buvę galima pastatyti iki 50 milijardų kubinių metrų moderninių pastatų, t. y. tokį kiekį, kad jame galėtų be vargo sutilpti viso pasaulio gyventojai[5].

Bet geležinkeliai ir namai buvo ne statomi, o griaunami, pramonė, jeigu kai kur ir padidėdavo, tai, palyginti su išleistomis sumomis, visiškai nežymiai. Prie šitų materijalinių žaizdų ir nuostolių prisidėjo dar psichologinis nuostolis. Žmonių mintys ir kūryba buvo karo psichozės nukreiptos nuo kūriamųjų uždavinių. Prasidėjo begalinė perversmų ir revoliucijų serija. Kadangi jos išjudino gyvenimą Rusijoje, Kinijoje ir Indijoje, tai vien tik jau tai žymiai sumažino beveik pusės žmonių gamybą.

Turint tokius duomenis, optimizmui, žinomai, negalėjo likti vietos. Atrodė, kad ekonomiškai pasaulis buvo nustumtas atgal daugeliui dešimtmečių. Ir kalba galėjo būti ne apie naujus atsiekimus, bet apie grįžimą prie 1913 gerbūvio lygio. Ir kompetetingų tyrinėtojų bei ekonomistų tarpe buvo girdėtis kalbų, kad, pav., Europoje po didžiojo karo yra neišvengiamas masinis išmirimas nuo bado. Norman Angel net apskaičiavo pasmerktųjų skaičių — šimtas milijonų žmonių.

Karo nugalėjimas.

Palikę kol kas nuošaliai klausimą, kiek tie pranašavimai išsipildė, mes turime pasakyti, kad jau pačiame kare, net jo padarytų nuostolių skaitmenyse, atydus stebėtojas rastų kai ką, kas galėtų pakreipti mintį į savotiškos rūšies optimistines išvadas.

Visų pirma, jau pats karas su nauju gyvenimo būdu, į kurį buvo pastatyta dešimtys milijonų žmonių, su milžiniškais pastatais, su nematytu techniškų įtaisymų augimu, aiškiai parodė, kiek išaugo žmonijos jėgos. Visi buvę prieš tai karai, ligi prancūzų-prūsų karo imtinai, palyginti su pasauliniu karu, atrodo kaip neskaudūs, maži žygiai. Ir čia, net šitame milžiniškame išgriovime, kaip galybės išreiškime, buvo kažkas naujo, didelio ir iš tikrųjų sujaudinančio.

Toliau, negali nenustebinti vaizduotės ir finansinių karo išlaidų dydis. Ir tuoj kyla klausimas: iš kur kariaujančios valstybės surado tokias dideles lėšas? Juk jeigu prieš karą kas nors būtų pasiūlęs kokią nors pozityvią kūriamojo valstybės veikimo programą su apskaičiavimu, kad jai išpildyti valstybė turėsianti tuojaus padvigubinti savo biudžetą, kiekvienas tuomet, kaip ir dabar, pamanytų, kad toks pasiūlymas esąs beprotio kliedėjimas. O tuo tarpu svarbiausios kariaujančios valstybės turėjo trijų metų bėgyje leisti karui sumas, viršijančias normalų biudžetą ne dvigubai, o nuo penkių iki dešimties kartų. Ir jeigu bent kokį ekonomistą, net optimiškiausiai įvertinusį pasaulinių turtų resursus prieš karą, būtų

---

[4] 1919 metais kapitalas, įdėtas į Jungtinių valstybių pramonę, skaitant pokarinėmis kainomis, buvo apskaičiuojamas 44 milijardais dol.

[5] Apskaičiuojant gyvenamųjų namų minimalinę kubatūrą vienam asmeniui skaitoma apie 20 kub. m. 2 milijardams žmonių, tai sudarys tiktai 40 milijardų kub. m.

paklausę, ar galimas toks karo finansavimas, kiekvienas būtų atsakęs, kad tai yra gryna ir aiški negalimybė. Ir štai šita negalimybė pasirodė esanti realybė ir tikruma. Ir neliesdami klausimo, iš kur atsirado šitie resursai, vis dėlto turime konstatuoti, kaipo neginčijamą faktą: ekonominiai pasaulio resursai yra žymiai didesni, negu tai rodo ekonominiai skaitmens, ir vlastybės turi įrodytą galimybę daryti daug didesnes išlaidas, negu tai leidžia biudžetai, kuriais jos disponuoja.

Šita tezė yra neginčijama, nežiūrint to, pateisinami ar nepateisinami pesimistiniai pranašavimai apie pasaulinio karo ekonomines pasėkas. Net jeigu iš tikrųjų Europoje didžiojo karo pasėkoje būtų išmirę badu 100 milijonų žmonių, vis tik galima būtų su pilna teise pasakyti: jie išmirė todėl, kad valstybių turintieji resursai buvo išleisti griovimui ir naikinimui. Jeigu šitie resursai būtų buvę panaudoti pozityviams uždaviniams, gamybos aparato kūrimui, tai vaizdas būtų buvęs visai kitoks, ir vietoje nuskurdimo būtų buvęs praturtėjimas.

Bet dabar mes jau galime pasakyti, kad apskritai pesimistiški pranašavimai apie karo pasekmes nėra išsipildę. Europoje ne tik neišmirė badu šimtas milijonų žmonių, bet jos gyventojų skaičius, nežiūrint karo ir politinės netvarkos, padidėjo nuo 460 milijonų 1913 metais iki 526 milijonų 1935 metais. Negalima, be to, nepažymėti vieno nuostabaus ir labai ryškiai charakterizuojančio moderninį progresą skaitmenų sugretinimo. Yra žinoma, kad visose Europos valstybėse mirtingumas per paskutinius dešimtmečius nuolat krenta. Ir šitas kritimas buvo toks didelis, kad savimi visiškai kompensavo net milžinišką mirtingumo padidėjimą karo metu: Vokietijoje 1880—1890 metais mirtingumas buvo aukštesnis, negu mirtingumas toje pat Vokietijoje karo laiku, skaitant ir žuvusius mūšio lauke[6].

Bet šito per maža. Pažvelgę į gamybos ir tautinių turtų išsivystymą, mes pamatysime, kad labai greit po karo šis išsivystymas tęsia savo buvusį augimą, lyg nieko nebūtų atsitikę. Ir paėmę 1929 metų skaitmenis, — paskutinių metų prieš pasaulinę ekonominę krizę — pamatysime, kad šitie skaitmenys daugely valstybių jau pasiekė ir net perviršijo tuos optimistinius pranašavimus, kurie buvo mūsų padaryti 1936 metams, imant dėmesin išsivystymo prieš 1913 metus duomenis. Visų pirmą, paimkime mažiausiai ginčijamus skaitmenis — biudžetų skaitmenis. Ir štai mes matome, kad išlaidų biudžetai jau 1929 metams išaugo sekančiu būdu (milijonais):

Valstybė	1913	1929
Didž. Britanija (svarai sterl.)	197	829
Prancūzija (prieškar. frankai)	5.100	9.500
Vokietija (markės)	2.376	8.042
Švedija (kronos)	259	811
Norvegija (kronos)	123	376
Jungt. Valstybės (doleriai)	735	3.944
Japonija (jenai)	574	1.826

[6] Vokietijoje mirtingumas 1.000-čiui gyventojų buvo: 1881—90 m. — 26,0; 1891—1900 — 23,5; 1913 — 15,8; 1914 — 19,9; 1915 — 22,0; 1916 — 19,7. 1917 — 21,0; 1918 — 25,2. Tokiu būdu, mirtingumas per visą karo laiką, skaitant užmuštuo-

Aplamai, 52 svarbiausiose pasaulio valstybėse biudžetų suma išaugo nuo 10 milijardų dolerių 1913 metais iki 25 milijardų dolerių 1929 metais[7].

Nesilaikydamos griežto paralelizmo, bet taip pat su tokiu pat nekintamumu augo iki 1929 metų ir visų valstybių tautinės pajamos.

Tautinės pajamos išaugo (milijonais):

Valstybė	1913	1929
Didž. Britanija (švarai sterl.)	2.012	3.996
Jungt. Valstybės (doleriai)	34.400	85.200
Vokietija (markės)	45.693	75.900
Norvegija (kronos)	930	2.199
Švedija (kronos)	1.655	5.323

Palyginę šitas tabeles su aukščiau prileistais hipotetiniais duomenimis „1935 metams", mes matome, kad tautinis biudžetas ir tautinės pajamos 1925—1929 metams išaugo svarbiausiose valstybėse daugiau, negu jie 1913 metų stebėtojo spėliojimais turėjo išaugti iki 1935 metų. Tokiu būdu atrodo, kad karas visai nesustabdė tautinio gerbūvio augimo tendencijos. Toliau mes matome, kad nugalėtos valstybės, Vokietijos, gerbūvio augimas anaiptol nėra mažesnis už valstybių nugalėtųjų turtų augimą. Taip pat ir mažų, neturinčių ypatingą natūralinių turtų valstybių, pav., Norvegijos, gerbūvio augimas vyksta ta pat kryptimi, kaip ir didelių valstybių.

Pajamų augimas toks didelis, kad jis žymiai prašoka gyventojų prieauglį. Todėl apskaičiuojant pajamas vienam asmeniui, vaizdas beveik nesikeičia. Antai, vienam asmeniui teko:

Valstybė	1913	1929
Jungtinės Valstybės (dol.)	356	737
Vokietija (markės)	766	1.187

Reikia, žinoma, pažymėti, kad vaizdas žymiai pasikeičia, priėmus dėmesin pinigų perkamąją galią. Bet ir taip apskaičiuodami, mes matome vis tik ne nusmukimą, bet turtų padidėjimą. Paėmus pagrindu 1918 metų pinigų perkamąją galią, Vokietijoje 1913 metais pajamos vienam asmeniui siekė 1.162 markių, 1928 metais jos siekė jau 1.185, o 1929 metais — 1.170 markių, t. y. ir realinės pajamos vienam asmeniui 1929 metais viršijo prieškarines pajamas. Atitinkamas apskaičiavimas Jungtinėms Amerikos Valstybėms įrodo realinį pajamų padidėjimą vienam asmeniui 25%, o Didž. Britanijai — visais 50%. Tą patį liudija ir skaitmenys, rodą mums

---

sius ir mirusius nuo žaizdų, buvo žemesnis už taikingų 1881—1900 m. mirtingumą, ir tik 1918 m. perviršijo 1891—1900 m. mirtingumą, bet ir tais metais jis buvo žemesnis už 1881—1890 m. mirtingumą.

[7] Apskaičiavimas autoriaus padarytas, paėmus pagrindan „Statistisches Handbuch der Weltwirtschaft", 1936 m., duomenis. Apskaičiuojant imtas dėmesin ne tik paritetas, bet ir faktinas atitinkamų valiutų kursas.

pramonės produkcijos fizinio dydžio augimą. Pavyzdžiui, laikydami 1928 metų produkciją lygią 100, mes 1913 ir 1929 metams gauname sekančius skaitmenis:

Valstybė	1913	1929	prieauglio %
Vokietija	89	101	13,5
Prancūzija	79	109	38
Jungt. Valstybės	63	107	70
Japonija	37	110	197

Panašų produkcijos augimo vaizdą duoda daugumo kitų valstybių statistika. Bendri viso pasaulio skaitmens rodo pramonės produkcijos dydžio išaugimą per šitą periodą nuo 73 iki 107, t. y. 47%.

Panašus produkcijos augimas pastebimas ne tik pramonės valstybėse. Sakysime, ekonomistų apskaičiavimais, tautinės Indijos pajamos, skaitant jas vienam asmeniui, nuo 35 rupijų prieš didįjį karą išaugo 1920-21 metams iki 76 rupijų, t. y. daugiau, negu 100%. Net įnešę pataisą kainų pabrangimo atžvilgiu, gauname 20% padidėjimą per 10 metų[8]. Priimdami dėmesin Indijos kultūrinį atsilikimą, milžinišką jos gyventojų skaičių, (suviršs 300 milijonų), ir tą aplinkybę, kad svarbiausias gyventojų užsiėmimas yra žemės darbas, kuris mažiausiai duodasi intensifikuojamas, turime pasakyti, kad šitas skaitmuo yra nuostabiausias iš visų optimistinių skaitmenų, kurie buvo mūsų pateikti.

Straipsnio apimtis neleidžia mums sustoti ties klausimu apie pajamų p a s k i r s t y m ą. Pažymėsime tiktai, kad šitas paskirstymas darosi vis labiau išlyginamas ta prasme, kad dalis, kuri tenka plačioms darbo masėms, tolydžio auga. Kaip sąryšy su tuo keičiasi tautinio gerbūvio vaizdas, vaizdžiai parodo sekantis faktas. Pereito šimtmečio pabaigoje ir dabartinio šimtmečio pradžioje Charles Boots darė nuodugnų Londono gyventojų ekonominės padėties tyrimą. Ir štai jis nustatė, kad šeimyna, uždirbanti į savaitę 17 šilingų ar mažiau, turi būti laikoma skurdžia. Ir tokių šeimynų jis suskaičiavo Londone 30% visų gyventojų. Paskutiniais metais yra daromas naujas Londono ekonominės būklės tyrinėjimas. Dabar skurdo linija pravesta žymiai aukščiau — skurdžia laikoma šeimyna, kurios pajamos sudaro 47 šilingų ar mažiau. Ir vis dėlto tokių šeimynų Londone atsirado dabar tik 10%.

Sutraukdami visą aukščiau išdėstytą, mes galime pasakyti, kad, nežiūrint milžiniškų karo išlaidų ir išgriovimų, — ekonominio išsivystymo dinamika visą tai nugalėjo. Ištuštinimų ir išgriovimų pėdsakai, — mes kalbame tiktai apie ekonominę dalykų pusę, — jau seniai išlyginti ir tautų gerbūvio smarkus augimas nugalėjo visus sunkumus ir kliūtis. Pasirodo, kad žmonija yra toki turtinga, kad ji galėjo išmesti du šimtus milijonų dolerių ir beveik nepastebėti nuostolių, šitų išlaidų padarytų.

Tam, kad įvertintumėm šitą faktą, reikia priminti, jog gamybos išsivystymas turėjo ne tiktai padengti nuostolius, padarytus tiesioginių karo

[8] Apie Indijos ekonominį išsivystymą žiūr. K. T. Shah ir K. J. Khambata, „Wealth and taxable capacity of India", 1924; P. A. Wadia and G. N. Jashi „The Wealth of India", 1925; C. N. Vakil, „Growth of Trade and Industry in modern India", 1934.

išlaidų bei išgriovimų ir užpildyti pasidariusią pasaulinėje ekonomikoje milžinišką spragą, bet, šalia to, teko dar nugalėti visuotinę finansinę anarchiją, pasireiškusią dar niekad nebūta infliacija ir popierių vertės nukritimu iki nuliaus. Pasaulinės gamybos išsivystymas turėjo nugalėti pasekmes politinių sukrėtimų, faktinai ištisiems metams išbraukusių iš pasaulinės ekonominės apyvartos Rusiją, Kiniją ir iš dalies Indiją ir sutrikdžiusių taikingą kurimą daugely kitų valstybių. Tas išsivystymas turėjo prisitaikinti prie naujų sąlygų, susidariusių po politinio žemėlapio perkarpimo ir atsiradus su virš dvidešimčiai naujų valstybių. Ir štai, visos šitos kliūtys ir sunkumai buvo nesulaikomo dabarties kūriamųjų jėgų veržimosi nugalėti. Ir, konstatuodami visą tai, mes turime pasakyti, kad pasaulinio karo ir pokarinės anarchijos išgriovimų nugalėjimas, įvykdytas dabartinės ekonomikos dinamikos, yra vienas nuostabiausių faktų, kuriuos tik žino pasaulinė istorija.

Krizė ir jos nugalėjimas.

Iki 1929 metų žymios viso pasaulio dalies gerbūvio išsivystymas ėjo greitais žingsniais pirmyn. Bet 1929 metais jis pasiekė savo aukščiausį tašką, ir tais pačiais metais įvyko katastrofa — prasidėjo pasaulinė ekonominė krizė. Visos išsivystymo kreivosios, kurios taip nesulaikomai veržėsi pirmyn, buvo palaužtos ir staigiai nuslinko žemyn. Po „prosperity" metų prasidėjo tamsūs visuotinės depresijos, bankų krachų, masinių bankrotų, nedarbo ir visuotino sumišimo metai.

Apie krizės padarytus ištuštinimus galima spręsti iš sekančių tautinių pajamų skaitmenų (milijonais):

Valstybė	1913	1929	1933
Didž. Britanija (svarai sterl.)	2.012	3.996	3.384
Jungt. Valstybės (doleriai)	34.400	85.200	38.300
Vokietija (markės)	45.693	75.900	45.200
Norvegija (kronos)	930	2.199	1.934
Švedija (kronos)	1.655	5.323	5.328

Nors tautinių pajamų kritimas paskirose valstybėse vyko nelygiai, tačiau Vokietijos skaitmens su kritimu 30 milijardų markių, ir Jungtinių Amerikos Valstybių su kritimu 50 milijardų dolerių, arba daugiau, kaip 50%, liudija apie krizės aštrumą. Skaitant pinigais, bendras pasaulio „buchalterinis" nuostolis per penkerius krizės metus siekia ne mažiau 250 milijardų dolerių.

Ne mažiau ryškus vaizdas yra ir paėmus fizinio pramonės produkcijos dydžio skaitmenis. Prilyginę 1928 metų produkciją 100-tui, gauname sekančius skaitmenis:

Valstybė	1913	1929	1932
Didž. Britanija	107	106	88
Jungt. Valstybės	63	107	58
Vokietija	89	101	60
Prancūzija	79	109	76
Japonija	37	110	117
Švedija	75	113	92
Svarbiausios pramonės valstybės	73	107	69

Tokiu būdu, bendras produkcijos kritimas nuo 1929 iki 1932 metų siekia 35%. Bedarbių armija, kurių skaičius visose valstybėse siekė 25 milijonų, yra rezultatas šitos tikrai pasaulinės nelaimės.

Krizė, prasidėjusi 1929 metais, buvo nauja tik savo dydžiu. Apskritai, krizės laikas nuo laiko sukrėsdavo pasaulio ekonominį gyvenimą jau visas šimtmetis ir prieš didįjį karą, ir moksle net nusistovėjo tvirtas dėsnis apie ekonominių pakilimų ir krizių keitimosi periodiškumą. Ekonominių konjunktūrų duomenų santrauka rodo, kad nuo 1822 ir 1913 metų pasaulis pergyveno vienuoliką pakilimų ir kritimų pasikeitimų. Šitų periodų laikotarpiai — 10, 11, 9, 10, 7, 11, 11, 8, 7, 8, 7, metų. Be šitų „trumpų" pakilimų ir depresijų keitimųsi bangų, galima dar pastebėti „ilgas" bangas: du pakilimų periodus, — nuo 1843 iki 1873 metų ir nuo 1895 iki 1913 metų, — ir du depresijų periodus — nuo 1822 iki 1842 metų ir nuo 1874 iki 1894 metų.

Čia ne vieta smulkiai nagrinėti krizių kilmės teorijos, juo labiau, kad teorijų yra labai daug ir jos prieštarauja vienos kitoms[9], patraukdamos atsakomybėn už mūsų ūkio sistemos negalavimus ne tiktai jos netobulumą, bet netgi saulės sistemos trūkumus: pavyzdžiui, viena teorija, turinti išorinio įtikinamumo, suverčia kaltę už krizių atsiradimą Saulės dėmėms... Naujausių pažiūrų į krizių kilimą santraukoje Amerikos ekonomistas Warren Persons suskaičiuoja netgi septynias teorijų grupes ir 20 jų rūšių. Todėl galima sakyti, kad kiekvienas save gerbiąs ekonomistas turi savo nuosavią krizių teoriją ir savo nuosavias pažiūras į priemones, kuriomis galima būtų prašalinti šitas krizes. Praktiškai tai reiškia, kad mokslas dar neturi nusistovėjusių pažiūrų į šitą dalyką. Tur būt, kaip tik todėl jis ir nesugeba nurodyti tikrų krizių nugalėjimo priemonių.

Betgi nereikia manyti, kad krizių esmė iš tikrųjų yra taip paslaptinga. Atbulai, įvykių nuoseklumas ir pats ekonominių periodų keitimųsi mechanizmas, arba kitaip sakant, krizių morfologija, nesudaro jokių abejonių ir neaiškumų. Visos pramonės šakos potencialiai sugeba neribotai išvystyti gamybą. Todėl „pakilimo" metais prekių kiekis vis auga, fabrikai yra plečiami arba iš naujo steigiami, darbininkų kadrai yra didinami, o tai iš savo pusės duoda naujus pirkėjus ir vartotojus, didina prekių pa-

[9] Santrauka duomenų apie krizes, o taipogi ir literatūros iki 1925 m. nurodymas yra duoti ekonominėje literatūroje labai dažnai cituojamame straipsnyje-monografijoje: Arthur Spiethoff, „Krisen", „Handwoerterbuch der Staatswissenschaften", 1925 m., Bd. VI. Trumpas naujausių krizių teorijų išdėstymas su literatūros nurodymu duotas įdomioje knygoje Warren W. Persons, „Forecasting Business Cycles", 1931.

klausą. Sąryšy su tuo prekių kainos kyla, dažnai nepagrįstai, spekuliatyviai, ir tai sudaro naują stimulą didinti gamybą. Tačiau technikos išsivystymas dažnai pralenkia — ne reikalavimus, kurie iki šiol visur žymia dalimi lieka nepatenkinti, — bet gyventojų perkamąją galią. Gaminių pareikalavimai pradeda atsilikti nuo pasiūlų, prekių apyvarta sustoja, sandėliuose susigrūda neparduotų prekių masės, kainų kylimas sustoja, kainos pradeda kristi, fabrikai užsidaro ar mažina gamybą, išmesdami į gatvę dešimtis tūkstančių darbininkų, o tai, savo eile, dar labiaus mažina jau ir taip per žemą gyventojų perkamąją galią ir tat didina krizę. Rezultate susidaro paradoksalus reiškinys: visuotinas nusmukimas dėl to, kad visko yra per daug. „Batsiuvis neturi batų, kadangi jis pasiuvo per daug batų" — aiškina mums ekonomistai.

Šitie faktai nušviečia visą gilumą priežasčių, iššaukiančių krizes: tos priežastys glūdi teisinės ekonominės santvarkos netobulume ir chaotiškume, nes valstybėj gamyba vyksta be bendro plano ir vadovybės, būdama privačių asmenų rankose, kurie yra priversti taikintis prie svyruojančių ir nesiduodančių apskaičiuoti rinkos sąlygų, ir be to, stato savo tikslu ne krašto gyventojų pareikalavimų tenkinimą, o pelno gavimą. Tuo paaiškinama ta aplinkybė, kad ekonomistams taip sunku nurodyti tinkamas priemones kovai su krizėmis. Krizių priežastys glūdi pačiuose dabartinės ekonominės santvarkos pagrinduose, ir negali būti galutinai prašalintos be radikalių socialinių pakeitimų. O kiekvienam pasiūlymui, nepaliečiančiam iš esmės šitų pagrindų, kovoje prieš krizes iš anksto yra nulemtas tik dalinis pasisekimas.

Tačiau jeigu nesitenkinti šitomis bendromis pastabomis ir pamėginti aiškiau nustatyti, kokie dabartinės ūkio sistemos ypatumai sukelia krizes, tai, neliesdami visos klausimo gilumos, mes pirmoje eilėje susiduriame su dabartine pinigų sistema ir su gamybos prieauglio tarp kapitalo ir darbo paskirstymų.

Dabartinė p i n i g ų s i s t e m a remiasi a u k s u. Kadangi aukso kiekis yra apribotas ir jo gavimas nespėja eiti kartu su bendru pasaulinės ekonomikos išsivystymu, tai pinigų trūkumas paraližuoja prekių apyvartą ir sukelia pasaulinės ūkio sistemos svyravimus. Eilė labai įtakingų krizių teorijų suveda krizių atsiradimą prie šito faktoriaus: prie aukso produkcijos ir pinigų perkamosios galios svyravimų. Bet kadangi auksas pats savaime nevaidina jokio vaidmens gamyboje (išskyrus auksakalių pramonę) ir nėra būtinas vartojimo dalykas, tai jo dabartinis vaidmuo ekonomikoje yra grynai sąlyginis ir dirbtinis. Todėl jau prieš šimtą metų ekonomistai, pradedant visų laikų giliausiu socialinu mąstytoju, kurio idėjinis palikimas dar iki šiol nėra išsemtas, Robertu Owenu ir baigiant neteisingai išjuoktais ir jau užmirštais technokratais, ieško būdų išlaisvinti žmoniją iš aukso nelaisvės. Ir reikia manyti, kad šita krizių preižastis bus nugalėta greičiau, negu kiti krizių faktoriai. Karo finansavimas, kuris visiškai nepriklausė nuo aukso, dabartinės Vokietijos ir SSSR pinigų sistema, valiutų devalvacija valstybėse, turtingose auksu, ir pariteto išlaikymas valstybėse, neturinčiose šito metalo, — vis tai yra požymiai, rodą, artėjantį pasaulio išsilaisvinimą iš aukso viešpatavimo. Vidujinėje pinigų apyvartoje auksas jau seniai išnyko ir virto „didžiuoju nematomuoju", apie kurį pamažu visi pradeda užmiršti. Auksas dar turi šiokios tokios reikšmės tarptautinėje apyvartoje, Bet ir ten jis reikalingas tik tiek, kiek prekių mainų ir klearingų sistema dar nepasiekė reikiamo tobulumo.

Kitas krizių faktorius, glūdintis giliau dabartinėje ūkio sistemoje, yra netikslus pajamų prieauglio paskirstymas. Tam, kad gamybos mechanizmas veiktų sklandžiai, reikalinga, kad suvartojimo augimas atitiktų gamybos augimą, arba, formuluojant pinigine terminologija — kad atitinkama pelno dalis eitų padidinimui uždarbio tarnautojų ir darbininkų, kurie kaip tik sudaro pirkėjų ir vartotojų mases. Kaip tik šioje srityje stimulai, reguliuoją dabartinę gamybą, duoda netinkamus rezultatus: kiekvienas gamintojas geros konjunktūros periodu rūpinasi tik tuo, kad kuo didesnę pelno dalį suvartoti gamybos išplėtimui. Kadangi dabartinė kredito sistema taip pat skatina gamybos išplėtimą, tai galų gale įdėtas į gamybą kapitalas perauga gaminių vartotojų lėšas. Gamybos mašina sustoja, kreditai negali būti išmokėti, ir bankrotas seka bankrotą. Labai įdomių duomenų, iliustruojančių, kaip gamyba perauga vartojimą, duoda Amerikos ekonomistas Paul Douglas[10]. Jis nurodo, kad Jungt. Amer. Valstybėse nuo 1922 iki 1929 metų vartojimo prekių gamybos dydis išaugo 31%, sunkiosios pramonės gamyba — 70%, bendra gamyba — 37%. Tuo pat laiku uždarbio dydis išaugo per tą periodą miestuose tik 20%, o kaimuose — tik 2%, t. y. uždarbio prieauglis negalėjo padengti net pusės tik vartojimo prekių prieauglio. Kas gi nuostabaus, jeigu susidarius tokiam santykiui, fabrikų sandėliuose liko ištisos krūvos šitų prekių? Šitie duomenys paaiškina mums pagrindinę klaidą aukščiau minėto paradokso apie batsiuvį ir batus: ta aplinkybė, kad batsiuvis negali nusipirkti batų, yra ne ekonominių krizių pasėka, o kaip tik priežastis. Iš to seka išvada ir pamokymas: griežtas paralelizmas tarp vartojimo ir gamybos augimų ir drąsus uždarbių kėlimas[11], — tai yra pagrindinis sveikos ekonominės politikos reikalavimas ir tikra priemone krizėms nugalėti.

Tačiau sveikos pažiūros apie krizių priežastis ir jų įveikimo priemones pasirodė tik per patį paskutinės krizės įkarštį. Todėl daugelio valstybių vyriausybės, katastrofos staiga užtiktos, pasirodė bejėgės. Sekdamos dievobaimingu papročiu ieškoti visų sunkumų priežasties išorėje, beveik visos vyriausybės atkreipė dėmesį į prekybos atsiskaitymų balansas su kitomis valstybėmis, ir kiekviena, pagal savo išgales, apsitvėrė varžančių, o kartais net ir uždraudžiančių muitų mūrų, tuo iš pat pagrindų pakirsdamos tarptautinę prekių apyvartą. Šitoms priemonėms nepadedant, buvo įvedama prekėms įvežti „licenzijų“ ir valiutos išvežimo uždraudimo sistema, kuri galutinai paraližavo ligi tol funkcionavusį tarptautinės prekių apyvartos aparatą. Kalbant Lloyd George'o žodžiais, kiekviena vyriausybė elgiasi kiap fermeris, kuris stengiasi aptverti savo sklypą tokia tvora, kad „jo vištos galėtų praįsti į kaimyno sklypą, o kaimyno vištos negalėtų patekti į jo sklypą“. Vidaus politikoje valstybės pasitenkino bedarbių šelpimo organizavimu ir jiems elgetiškų pašalpų išmokėjimu. Kartais prie to dar prisidėdavo labai kukliu mąstu vedami viešieji darbai[12].

Sunkumai, su kuriais tekdavo susidurti vyriausybėms išdirbant priemones kovai su krize, aiškiausiai matyti, gal būt, ten, kur kova buvo vedama su ypatinga energija — Jungtinėse Amerikos valstybėse. Nėra abejonės, kad tradicinės santvarkos rėmuose prezidentas Ruzveltas padarė maksimumą to, ką jis galėjo padaryti krizei įveikti. Antai, atitinkamai

---

[10] Paul Douglas, „Controlling Depressions“, 1935.

[11] Arba, kas yra tas pats — gaminamųjų prekių kainų drąsus sumažinimas.

[12] Duomenų apie viešuosius darbus iki 1934 metų santrauka duodama knygoje, Tarptautinio Biūro išleistoje: „Une politique des travaux publiques“.

„auksinės“ krizių teorijos pažiūroms, buvo dirbtinai sumažinta pinigų vertė. Atitinkamai pažiūroms ekonomistų, kurie mato krizių priežastį nepakankame darbininkų uždarbyje, buvo pravesta NRA (National Recovery Act) kompanija, kurios tikslas buvo uždarbio pakėlimas ir darbo valandų sumažinimas, t. y., kad žmonės „mažiau dirbtų ir daugiau uždirbtų“. Pagaliau, paradoksališkiuasia, ką tik žino paskutinių laikų ekonominė įstatymdavystė, — fermerių atžvilgiu buvo plačiai praktikuojama AAA (Agricultural Adjustment Administration) pradmens. Pagal šitą programą valstybės sudarydavo su atskirais fermeriais sutartis, pagal kurias fermeris apsiimdavo apriboti apsėjamąjį dirvų plotą arba sumažinti turimųjų gyvulių kiekį, o valstybė apsiimdavo už tai primokėti fermeriui tam tikrą sumą. Tokių sutarčių buvo sudaryta apie 6 milijonai. Per pirmus dvejus tos programos veikimo metus buvo išmokėta fermeriams su viršum 630 milijonų dolerių.

Nežiūrint viso milžiniško tokių priemonių paradoksališkumo, nežiūrint viso chaoso, kurį tos priemonės įnešė į Amerikos ekonominį gyvenimą, reikia pripažinti, kad galutinoje išvadoje šitas New Deal vis tik atveria Jungtinėms Amerikos Valstybėms naują erą atsisakymo nuo privačių, ūkiškų principų nekintamumo ir pradžią naujo, vis didėjančio, tiesioginio valstybės kišimosi į krašto ūkį. Todėl, nepareinamai nuo tiesioginių Ruzvelto programos rezultatų, jo valdymas turės nesuskaitomų pasėkų tiek pačiai Amerikai, tiek ir visam pasauliui, nes New Deal reiškia paskutinės privataus ūkio tvirtovės žlugimą. Tačiau ir pripažįstant visa tai, vis tik dabartinės krizės atžvilgiu reikia pastebėti, kad jei ji paskutiniuoju metu jau pradėjo mažėti, tai ji mažėja ne dėka, bet n e ž i ū r i n t valstybių pavartotojų jai sumažinti priemonių. Ir štai, nežiūrint to, kad valstybių daugumas nerado jokių priemonių krizei prašalinti ir užėmė grynai pasyvaus laukimo poziciją, nežiūrint to, kad kitos valstybės vartojo priemones, kurios tik didina krizę ir dirbtinai mažino ir taip jau krentančią pasaulio produkciją, pasaulinio ekonominio išsivystymo dinamika nugalėjo visas tas kliūtis. Jau 1932 metais didėjančios depresijos periodas pasibaigė ir prasidėjo naujas pakilimas. O 1936 metais visoje eilėje valstybių produkcija jau perviršijo 1929 metų produkciją, o kitose valstybėse ji artėja prie to lygio. Antai, jeigu rekordinių 1929 metų produkciją prilyginsime 100-tui, tai 1936 metų pirmoje pusėje ekonominė produkcija reiškėsi sekančiais skaitmenimis:

Japonija	156	Estija	106
Graikija	137	Didž. Britanija	106
Suomija	125	Norvegija	103
Danija	121	Vokietija	94
Čili	119	Italija	91
Rumunija	118	Jungt. Valstybės	76
Švedija	109	Prancūzija	67
Vengrija	110		

Šitie duomenys yra tokie, kad nereikia būti optimistu, jog jau 1938 metams galėtum numatyti bendrą pasaulinės produkcijos pakilimą virš 1929 metų lygio.

Kad krizės gali būti pašalintos, rodo mums dviejų visiškai viena į antrą nepanašių valstybių pavyzdys: Japonijos ir Rusijos. Tos dvi valstybės nežinojo paskutinės krizės. Šiose abejose valstybėse visuotinio pasaulinio gamybos kritimo metais — produkcija ne krito, o pakilo. Betgi krizės įveikimas Japonijoje[13] gali būti paaiškintas jos ypatinga tautine santvarka, žemu jos darbininkų klasės gyvenimo lygiu ir savotiška politine situacija, susidariusia galimybę nematytos ekspansijos visuose Ramiojo Vandenyno ir iš dalies Indijos Vandenyno pakraščiuose. Šita savotiška vidujinių ir išorinių priežasčių sąveika daro Japonijos pavyzdį mažai pamokomą kitoms valstybėms.

Bet užtat juo įdomesnis yra ekonomikos išsivystymo Rusijoje vaizdas. Mes jau ne kartą minėjom, kad tas politinis ir ekonominis eksperimentas, kurį daro sovietų valdžia vienoje šeštojoje Žemės sausumos dalyje, įvertinant jį grynai ekonomiškai viso pasaulinio ūkio atžvilgiu, buvo neigiamas faktorius, stabdąs pasaulinės ekonomikos išsivystymą. Šio teigimo iliustracijai čia kaip tik dera duoti keletą labai pamokinančių skaitmenų, charakterizuojančių socialinį perversmą Rusijoje ir įvykius, kurie sukėlė arba sekė tą perversmą. Visų pirma, pasistengsime skaitmenimis apibrėžti socialinės revoliucijos objekto vertę. Kaip žinome, svarbiausias revoliucijos Rusijoje akstinas buvo žemė, pirmoje eilėje — dvarininkų žemė. Pagal statistikos duomenis, dvarininkų eksploatuojamos žemės kiekis Rusijoje prieš karą reiškėsi skaitmeniu 49,1 milijonų ha. Skaitant vidutiniškai po 100 rublių už hektarą, šito objekto vertė yra maždaug apie 5 milijardų rublių. Pridėjus prie to dar 35 milijonus hektarų, kurie buvo ūkininkų nuomoje, bendra žemės revoliucijos objekto vertė sudaro apie 8,5 milijardų rublių.

Žinoma, žemė sudarė nors ir svarbiausį, bet ne vienintelį rusų revoliucijos akstiną. Tiesioginis kitų turtų — namų, fabrikų, prekybos įmonių — įvertinimas sutinka žymių sunkumų. Tačiau galima eiti aplinkiniu keliu, priimant apskaičiavimų pagrindu gaunamąsias pajamas. Kaip tik prieš pat didįjį karą rusų finansų ministerija, ruošdamasi pajamų mokesčio įvedimui, pravedė rūpestingą Rusijos piliečių pajamų tyrimą ir surinko pakankamai patikimus tuo reikalu duomenis. Kadangi socialinio perversmo motyvuose smulkūs ūkiai su mažomis pajamomis nevaidina jokio vaidmens, mes drąsiai galime palikti nuošaliai visus turtus, kurie duodavo pajamas, mažesnės 100 rublių į mėnesį. O finansų ministerijos duomenys rodo, kad asmenų, turėjusių pajamas virš 1000 rublių per metus, Rusijoje buvo tik apie 700.000, su bendromis metinėmis pajamomis 2.600 milijonų rublių. Kadangi iš šitos sumos 760 milijonų tekdavo pajamoms iš asmens darbo, kuris pats savaime nesiduoda socializuojamas, tai viso socialinės revoliucijos Rusijoje objekto pelningumas reiškiasi suma, mažesne kaip 2 milijardai rublių per metus. Kapitalizuojant šitas pajamas iš 10%, gauname socialinės revoliucijos objekto vertę viso apie 20 milijardų rublių.

Nėra abejonių, šitas skaitmuo pats savaime pakankamai impozantiškas ir yra lygus šešeriopam prieškarinės Rusijos biudžetui. Tačiau ši-

[13] Kaip mes jau esame nurodę, fizinio Japonijos pramonės gamybos dydžio augimas, skaitant 1928 metus už 100, santykiuoja sekančiais skaitmenimis: 1913 m. — 37. 1929 m. — 110. 1932 m. — 117. 1936 m. — 156.

tas skaitmuo išblykšta palyginti su verte tų įvykių, kurie sudarė socialinio perversmo priežastis, — tai yra, su karu ir revoliucija, Visų pirma, karas, skaitant tik tiesiogines iždo išlaidas, kainavo Rusijai apie 40 milijardų rublių. Kadangi karas žymia dalimi buvo vedamas Rusijos teritorijoje, tai jo išgriovimai vargu ar sudarė sumą, mažesnę negu 20 milijardų rublių[14]. Pilietinio karo išlaidų ir išgriovimų dar niekas nėra suskaičiavęs; vis dėlto vargu ar bus perdėtas jų įvertinimas bendra 20 milijardų suma. Bet tai dar ne viskas. Rusijos tautinės pajamos dėl išorinio ir vidaus karo žymiai sumažėjo. Šitas sumažėjimas buvo toks žymus, kad 1921 metais Rusijos tautinės pajamos krito nuo 16 milijardų rublių prieš karą iki 4—5 milijardų rublių, t. y. krito netgi 11 milijardų rublių metams. Prileidus, kad pajamų kritimas nuo 1913 iki 1921 metų, kaip ir jų augimas nuo 1921 iki 1926 metų ėjo lygiai, vidutinis metinis pajamų kritimas per tą periodą yra lygus 5—6 milijardams rublių, o tai per 11 metų sudaro apie 60 milijardų rublių. Tokiu būdu bendri Rusijos ūkio nuostoliai išorinio ir vidaus karų laiku pasireiškia sekančiomis sumomis:

Tiesioginės karo išlaidos	40	milijardų rublių
Karo išgriovimai	20	„ „
Tiesioginės piliet. karo išlaidos	10	„ „
Pilietinio karo išgriovimai	10	„ „
Pajamų kritimas 1914—1925 m.	60	„ „
Viso	140	milijardų rublių

Jeigu šitus 140 milijardų rublių laikysime k a i n a, kurią istorija privertė Rusiją sumokėti už s'o c i a l i n į p e r v e r s m ą, tai, įvertinant šitus skaitmenis grynai išoriniai, negalėsime nepripažinti, jog sandėris nebuvo labai pelningas, kadangi sumokėta kaina septynis kartus viršija „revoliucijos užkariavimų“ vertę. Šitas tautinio Rusijos ūkio nusmukimas buvo ne tiktai didelių tautinių nelaimių pačioje Rusijoje priežastis, bet, be abejo, sudarė gerbūvio visame pasaulyje kritimo faktorių, nes tarptautinėje rinkoje Rusija kuriam laikui išnyko kaip pirkėjas ir kaip pardavėjas. Šita aplinkybė be galo stabdė pokarinį visų, o ypatingai Europos, valstybių ūkio atstatymą ir sudarė ne mažos svarbos faktorių, iššaukusį pasaulinę krizę.

Visu pilnumu suprasdami, kiek šitas socialinės revoliucijos aktyvo ir pasyvo sugretinimas yra pamokinantis, mes vis tik turime primygtinai pabrėžti, kad tai viskas liečia jau vien tik praeitį. Dabartiniu laiku Sovietų Rusija iš ekonominės depresijos faktoriaus virto pasaulinio ekonominio pakėlimo faktorium.

Visų pirma tai matyti jau iš sugretinimo pasaulinio ir rusų ūkių padėčių visuotinės krizės metais. Čia mes matome, kad būdama vienas šios krizės faktorių, pati Rusija tais metais krizės nežinojo. Atbulai, kaip tik tuo laiku, kai visų kitų valstybių skaitmenys pradėjo rodyti milžinišką produkcijos kritimą. visi Rusijos gamybos skaitmens pradėjo žymiai kilti aukštyn.

[14] Prisiminkime, kad prie bendrų karo išlaidų, siekiančių 200 milijardų dolerių, bendra išgriovimų vertė apskaičiuojama 150 milijardų, t. y. sudaro tris ketvirtadalius bendrų karo išlaidų; šią proporciją pagal karo išgriovimų sumą Rusijoje turėtų sudaryti 30 milijardų rublių.

Pirmiausia mes galime pastebėti nepaprastą SSSR biudžetų augimą, kuris matyti iš sekančios tabelės (milijonais rublių):

1913	3.168	1931	20.342
1925	2.929	1932	30.574
1926	3.998	1933	40.153
1927	5.235	1934	48.000
1928	6.771	1935	65.900
1929	8.444	1936	78.000
1930	12.987		

Iš šios tabelės mes matome, kad Rusijos biudžetas nuo 1926 iki 1936 metų, t. y. per dešimts metų, padidėjo dvidešimtį kartų, ir dabar jis dvidešimts penkiais kartais viršija prieškarinių laikų biudžetą. Žinoma, pats savaime biudžeto padidėjimas nėra nuostabus, ir jo leikėjo laukti, atsižvelgiant į ūkio santvarkos pakitėjimą: esant socialinio ūkio sistemai visos tautinės pajamos turi pereiti per valstybinį biudžetą. Bet net taip aiškindami šį reiškinį, mes turime atsiminti, kad prieš karą tautinės Rusijos pajamos siekė apie 16 milijardų rublių. Net jeigu priimti dėmesin tai, kad tam tikra tautinių pajamų dalis prieš karą nebuvo paverčiama prekėmis ir, būdama gamintojų suvartojama, nesidavė statistiškai apskaičiuojama, ir įnešus pataisą sąryšy su pinigų perkamosios galios kritimu, vistiek 1936 metams mes turime prieš save žymų Rusijos tautinių pajamų padidėjimą.

Atitinkamą padidėjimą mes matome ir visoje eilėje ekonomikos sričių. Pav., ketaus išliejimas nuo 3 milijonų tonų 1927 metais pakilo iki 6 milijonų tonų 1932 metais ir iki 12 milijonų tonų 1935 metais; elektros stočių atleidžiamosios energijos kiekis padidėjo nuo 1,9 milijardo kilovatų 1913 metais iki 5 milijardų 1928 metais, iki 16,3 milijardų 1933 metais ir iki 25 milijardų 1935 metais; mašinų statymas nuo 1913 iki 1932 metų išaugo šešius su puse karto, o nuo šio laiko iki 1936 metų jis spėjo dar kartą padvigubėti. Geležinkelių ilgis nuo 58,5 tūkstančių kilometrų 1913 metais išaugo iki 83 tūkstančių kilometrų 1933 metais; pervežtų krovinių kiekis per tą patį laiką padidėjo dvigubai, o keleivių kiekis — penkis kartus. Bendras SSSR pramonės produkcijos išsivystymas, skaitant 1913 metų produkciją lygią 100, pasireiškia sekančiais skaitmenimis:

1913	100	1931	320
1920	10	1932	360
1925	70	1933	400
1929	190	1934	500
1930	250	1935	600

Apie nesiliaunantį tautinio ūkio išsivystymo tempą liudija paskutinieji tautinių pajamų augimo duomenys (milijardais rublių):

	1934	1935	1936 (pagal planą)
Visos tautinės pajamos	35,8	65,7	83,1
Pramonė	27,9	34,2	43,4
Žemės ūkis	9,4	10,5	13,4
Statyba	6,7	7,3	10,2
Transportas	3,0	3,8	4,5

Jeigu apskritai patartina su didžiausiu atsargumu ir kritiškumu žiūrėti į statistikos duomenis, tai SSSR statistikos oficialinių duomenų atžvilgiu, turint galvoj ten dabar vyraujančias ūkiškos sistemos ypatybes, tas atsargumas juo labiau reikalingas. Vis dėlto, net įnešę į oficialųjį optimizmą nepasitikėjimo ir „pataisų" koeficientą, mes vis dėlto, atsižvelgę į tai, kad čia lyginami to paties patikimumo duomenys, turime pasakyti, jog kaip tik tais metais, kai visame pasaulyje prasidėjo gamybos kritimas, Rusijoje pasireiškė neabejotinas ir nematytas pakilimas.

Šitas pakilimas, be abejo, turi didelės įtakos visam pasauliniam ūkiui. Tai mums liudija sekantieji įdomūs duomenys apie Rusijos vaidmenį pasaulinėje pramonės produkcijoje. Skaitant visuotinę pasaulinę metinę produkciją per 1925—1929 metų penkmetį lygią 100-tui, mes gauname atskiriems metams sekančius skaimenis[15]:

	Pasaulio pramonės produkcija		
	Skaitant su SSSR	Be SSSR	SSSR įtaka indeksui
1925	91,3	92,6	— 1,3
1926	93,1	93,5	— 0,4
1927	99,5	99,8	— 0,3
1928	104,6	104,0	+ 0,6
1929	111,6	117,1	+ 1,5
1930	98,8	95,2	+ 3,6
1931	88,5	82,6	+ 3,9
1932	77,2	69,5	+ 7,7
1933	86,7	78,4	+ 8,3
1934	94,6	84,5	+10,1
1935	105,8	92,4	+13,4

Kaip matome, šitie skaitmenys vaizdingai liudija apie vis augančią SSSR pramonės reikšmę, kurios pakilimas turi vis didėjančios įtakos visos pasaulinės pramonės rezultatams.

Kokiu būdu yra pasiektas šis pakilimas? Be abejo, lemiamą vaidmenį šiuo atžvilgiu suvaidino vadinamosios „piatiletkos". SSSR valstybė pirmą kartą istorijoj padarė bandymą suvaidinti rūpestingo šeimininko vaidmenį ir sudarė ūkiškojo veikimo planą keliems metams į priekį[16]. Toks planingumas, be abejo, yra be galo naudingas. Nereikia užmiršti, kad paprasčiausias ūkininkas savo ūkyje turi apskaičiuoti mažiausiai trims metams į priekį. O milžiniškos pramonės įmonių sistemos iki šiol dirbdavo jei ne iš dienos į dieną, tai visais atvejais iš mėnesio į mėnesį. Planas, numatąs veikimą ilgesniam laikotarpiui į priekį ir drauge apimąs ir sude-

[15] Pirmų dviejų skilčių skaitmenys paimti iš Annuaire Statistique de la Société des Nations", 1935-36, 173 psl.

[16] Apie SSSR penkmečius ir jų pravedimą žiūr. „Piatiletnij plan narodnochoziaistvennogo stroitelstva Rossii", tt. I—III, laid. 2, 1929. „Itogi vypolnenija pervogo piatiletnego plana razvitija narodnogo choziaistva Sojuza SSR", 1933, „Vtoroj piatiletnij plan razvitija narodnogo choziaistva SSSR (1933—1937)", tt. I—II, 1934, „Narodno-choziaistvennyje plany" 1935 ir 1936 metams, o taipogi statistiniai metraščiai „Socialističeskoje stroitelstvo SSSR". Žiūr. taipogi anglų kalba: W. P. Coates, „The five Year Plan", 1930 ir „The second five-year plan of development of the USSR", 1934. Iš šitų šaltinių paimti visi nurodomi skaitmens.

rinąs visas valstybės ūkiško gyvenimo puses, buvo naujas reiškinys ir kaip tik pašalino tą pagrindinį buvusios anarchiškos gamybos trūkumą, kuris privesdavo ir priveda prie krizių.

Iš kitos pusės, penkmetiniai planai pasižymi ir savo užsimojimu. Užtenka pasakyti, kad pagal pirmojo penkmečio planą, į naują statybą buvo įdėta 50 milijardų rublių, o antrojo penkmečio planas numatė 133 milijardų rublių investavimą, viso į abu penkmečius idėta apie 200 milijardų rublių. Čia mes matome užsimojimą, su kuriuo tegali lygintis tik didžiojo karo laikų išlaidos. Kadangi šios lėšos buvo leidžiamos pirmoje eilėje sunkiajai promonei, o tik po to lengvajai pramonei, kelių, namų statybai, žemės ūkio pagerinimui, tai tuo gali būti paaiškinta, kad SSSR ne tik nejautė krizės, bet, atbulai, ten šitie metai pasižymėjo pakilimu.

Šio straipsnio uždavinys nėra nagrinėti klausimą, ar šitas krizių nugalėjimas ir milžiniškas ekonomikos pakilimas sudaro sovietų sistemos p a d a r i n į, ar čia tik pasireiškia tai, kad rusų tautos kūrybinis genijus, n e ž i ū r i n t sovietų valdžios, pramušė sau kelią į kūrybą. Kiekvienu atveju, kiek tai liečia Rusiją, mes turime pasakyti tą patį, kas buvo pasakyta apie karo netvarką ir krizės nugalėjimą. Dabartinės ekonomikos dinamika nugalėjo didžiulius pilietinio karo išgriovimus bei sunaikinimus, nugalėjo pagrindinių ekonominių pozicijų nusmukimą, nugalėjo sunkumus, kuriuos turėjo prieš save valstybė, iš pagrindų ir staigiai keičianti visą savo ūkiškąją sistemą, nugalėjo atstumus, valstybės gyventojų nekultūringumą, neišsivystymą ir neprisitaikinimą prie naujų uždavinių. Tai trečias iš eilės ir gal visų nuostabiausias faktas, kurį mes turime užregistruoti paskutinių dvidešimties metų gyvenimo bėgyje.

Išvados ir perspektyvos.

Suglausdami visa tai, kas buvo pasakyta ankščiau, galime prieiti sekančių išvadų.

Pasaulinė ekonomika visą pereitą šimtmetį rodė nuolatinį viso pasaulio turtų ir pajamų augimą. Ištisą dvidešimtį metų, pradedant 1914 metais, žmonija lyg tyčia stato šitoms kūriamoms jėgoms vis naujas, sunkias kliūtis. Žmonija išleido 200 milijardų dolerių karui; ji tuo pat laiku padarė išgriovimų daugiau, kaip už 100 milijardų dolerių; nuolatinės revoliucijos jai kaštavo virš 100 milijardų dolerių; nemokėdama deramai panaudoti produkciją, ji leido įvykti krizei, kurios metu pasaulinė gamyba sumažėjo beveik 250 milijardų dolerių suma. Tokiu būdu, bendra pasaulinė nuostolių suma per paskutiniuosius 25 metus siekia tikrai astronomiško skaitmens — apie 700 milijardų dolerių. Ir štai, dabartinės technikos jėgos visą tai nugalėjo, viską padengė, ir dabartiniu metu, nežiūrint šitų milžiniškų išlaidų ir nuostolių, pasaulis yra vis tik turtingesnis ir galingesnis, negu jis buvo prieš didįjį karą.

Tai duoda mums teisę grįžti prie to klausimo, kurį iškėlėme pradžioje — apie galimybę prognozų ateičiai, bet atsižvelgiant ne tiktai į 1913 metų duomenis, o ir į tolimesnę pasaulio ekonomikos plėtotę, iki 1936 metų. Krizės nugalėjimas ir visur prasidėjęs ekonominis atkutimas ypačiai skatina pabandyti šitokius prognozus.

Šio rašinio pradžioje, darydami retrospektyvinius pranašavimus žiūrint 1913 metų stebėtojo akimis, mes rėmėmės vidutiniu kasmetinių turtų ir pajamų 2% prieaugliu. Mes pasirinkome šį skaitmenį, kadangi pagal

statistikos duomenis šitas nuošimtis reiškė prieauglį pagrindinio pajamų padidėjimo faktoriaus — tarnaujančios žmogui mechaniškos jėgos prieauglį. Tačiau šitas nuošimtis buvo aiškiai per mažas, ir kiti prieškarinio laiko duomenys prieštaravo šitam skaitmeniui. Pavyzdžiui, mes matėme, kad daugelio valstybių pajamos XIX amžiuje augo greičiau, negu 2% per metus, ir šitas augimas tik dar labiau padidėjo per pirmą XX amžiaus dešimtmetį. Taip pat visų valstybių biudžetai paskutiniuoju metu prieš didįjį karą padidėdavo dvigubai kas 20—30 metų, o tai sudaro 3—4% prieauglį per metus. Net mechaniškos jėgos prieauglis, imant domėn suvartoto kuro kiekį, turi būti nurodytas žymiai didesnis už tą kuklų skaitmenį, kuris buvo padėtas mūsų apskaičiavimų pagrindu. — Pokarinio laiko duomenys irgi vaizdingai liudija apie greitesnį pasaulinės ekonomikos progreso tempą. Nekalbant jau apie tokius reiškinius, kaip japonų pramonės augimas, kuri nuo 1900 iki 1936 metų padidėjo ketveriopai, arba kaip SSSR ekonomikos išsivystymas, kur pagrindinės ekonominės pozicijos nuo 1927 metų didėja po 20% kasmet, mūsų parinktas pasaulinės ekonomikos išsivystymo koeficientas pasirodė jau iki 1929 metų, pralenktas faktiško viso pasaulio pajamų augimo, imant dėmesin net tokius atsilikusius kraštus, kaip Indija, ir jis, be abejo, pasirodys daug mažesnis už tą pajamų augimą, kuris paaiškės visose valstybėse galutinio pasaulinės krizės nuveikimo momentu. Tokiu pat būdu patikimiausi statistiški duomenys — valstybiniai biudžetai — rodo po karo vidutinį prieauglį, žymiai viršijantį mūsų pasirinktą normą: mes jau matėme, kad svarbiausių valstybių biudžetų suma nuo 1913 iki 1929 metų išaugo 150%, o tai vidutiniškai sudaro apie 7% metinį prieauglį. Tokiu pat būdu mechaniškos jėgos kiekis — šitas ekonominio išsivystymo pagrindas — be abejo, išaugo žymiai daugiau, negu 2% į metus: apie tai galima spręsti iš to, kad viena tik pasaulinė automobolių gamyba po karo siekia 4—5 milijonų mašinų per metus[17], o tai duoda jau ne mažiau 40 milijonų arklio jėgų ir pati savaime sudaro kasmetinį mechaniškos jėgos prieauglį apie 15%.

Visi šitie duomenys ir sumetimai verčia mus prieiti išvados, kad mes vargu ar suklystumėm, jei savo tolimesniuose apskaičiavimuose pakeltumėm pasaulinio ūkio prieauglio nuošimtį iki 3 ar net 4 nuošimčių: ir tuo atveju prieš mus būtų se maksimalus, o vis dar tik minimalus kasmetinis pasaulinio ūkio realus pelningumo prieauglis. Tačiau mes šito skaitmens pagalba norime pažvelgti į miglotą ateitį. Turėdami galvoje metodologinį tokių apskaičiavimų rizikingumą, privalome būti ypatingai atsargūs. Todėl mes ir tolimesniems savo apskaičiavimams paliksime ankstyvesnį, jau išbandytą pagrindą ir, užmiršę visus priešingus duomenis, remsimės prileidimu, kad kasmetinis pasaulinio ūkio prieauglis yra lygus tik dviem nuošimčiams.

Paėmę pagrindu šitą išsivystymo tempą, gauname sekantį pasaulinių pajamų augimo vaizdą (milijardais):

---

[17] Pasaulinė automobilių gamyba nuo 1926 iki 1935 m. parodo, skaitant metus iš eilės, sekančius kiekius (mliijonais): 5,0; 4,2. 5,2; 6,3; 4,1; 3,0; 2,0; 2,7; 37; 52; (Annuaire Statistique de la Société des Nations, 1936). Pažymėsime, kad 5 milijonams gamybos atitinka 50 milijonų arklio jėgų prieauglis. Skaitant, kad suaugusio darbininko jėga yra lygi tik $^1/_{10}$ arklio jėgos daliai, ir kad tokių darbininkų yra tik $^1/_4$ dalis gyventojų, tai tokiam gyvos jėgos prieaugliui gauti žmonių skaičius turėtų padidėti 2 milijardais per metus, t. y. padvigubėti.

Valstybė	1913	1929	1950	2000	už 100 m.
Didž. Britanija (svarai)	2	4	6	16	35
Jungtinės Valstybės (doler.)	35	85	125	340	750
Vokietija (markės)	45	75	100	275	600
Norvegija (kronos)	0,9	2,2	3,5	10	20
Lietuva (litai)[18]	—	1,5	2,2	6	14
Rusija (rubliai)[19]	16	20	100	250	600
Visas pasaulis (doleriai)	100	200	300	800	1.800

Šita tabelė rodo tai, kad už šimto metų žmonijos metinės pajamos bus beveik dešimteriopai didesnės, negu 1929 metais, t. y. bus lygios 1929 metų visų pasaulinių turtų vertei.

Pabrėžiame: šita tabelė rodo ne maksimalinį, o minimalinį augimą. Joje duotas ne tiktai galimo ar lauktino, bet neišvengiamo pajamų augimo vaizdas. Kad tai yra taip, galime įsitikinti palyginę 1913—1929 metų prieauglį su numatomu 1929—1950 metų prieaugliu. Todėl, nors apskaičiavimų pagrindu yra paimti palankiausių 1929 metų duomenys, tačiau gauti skaitmens atitinka ne minimalinėms, o vidutinėms kasmetinėms ateities pajamoms. Tokio prieauglio galima tikėtis, nežiūrint visokių sukrėtimų: karų, krizių, ir revoliucijų, net tokių, kokius žmonija pergyveno per paskutinius dvidešimts metų. Šitus hipotetinius skaitmenis apskaičiuojant buvo tyliai prileidžiama, kad sekančių šimto metų bėgyje kūrybinis pasaulio išsivystymas nemažiau dešimties kartų bus sulaikytas ekonominių krizių, kad tautų gyvenimas keturis ar penkis kartus bus sukrėstas pasaulinės reikšmės politinių ir socialinių perversmų, nekalbant apie vietines maišatis, ir kad du ar tris kartus per pasaulį praūž išgriovimų audra, panaši į tą, kurią mes vadiname „pasauliniu karu“, neskaitant „mažų“ vietinių karų. Jokia šitų kliūčių, nei atskirai, nei drauge paėmus, nesustabdys šito augimo. Tie reiškiniai galės, žinoma, sukelti laikinį sustojimą ar net regresą. Tačiau šitas sustojimas ir regresas bus sekančiais metais su kaupu atlygintas. O manyti, kad visas sekantis šimtas metų bus mažiau palankus žmonijos produktingai kūrybai, negu paskutinieji dešimts metų — net juodžiausias pesimistas negali turėti jokio pagrindo.

Pasauliniai resursai.

Ateities vaizdo skaistumas, kurį mums pranašauja statistiški skaitmens ir tabelės, gali būti aptemdytas abejonių: ar yra žemėje pakankamai

[18] Lietuvos tautinės pajamos paimtos lygios 1,5 milijardui litų 1929 m. Šitas skaitmuo yra kiek aukštesnis už prof. Rimkos gautą (žiūr. „Tautos pelnas ir metodai jam surasti“, „Lietuvos Ūkis“, 1926-III-V). Bet mes laikėme galimu jį padidinti, kadangi į prof. Rimkos apskaičiavimus įsibrovė kai kurie netikslumai (pav., prie pajamų nėra priskirtas gyvulių prieauglis), be to, prof. Rimkos apskaičiavimų pagrindan padėti 1924-25 m. duomenys, kurie atsilieka nuo 1929 m. duomenų.

[19] „Būsimosios“ Rusijos tautinės pajamos apskaičiuotos imant dėmesin augimo duomenis iki 1936 m. (83 milijardai rublių), bet sulėtinant jų augimą sekantiems dešimtmečiams, kadangi atrodo abejotina, kad dabartinio smarkaus augimo tempas galėtų ilgai išsilaikyti.

natūralinių resursų tokiam nepertraukiamam augimui ir nuolatiniam kilimui per daugelį metų? Tai verčia mus kreiptis į atitinkamų apskaičiavimų turimus duomenis apie tuos natūralinius turtus, kuriais žmonija gali disponuoti.

Rūšiuodami šiuos natūralinius resursus pagal tas žmonių pagrindines reikiamybes, kurias jie patenkina, mes gauname keturias kategorijas: maistas, rūbai, pastogė ir mechaniškoji jėga. Visos kitos fizinės ir dvasinės reikiamybės yra arba glaudžiai susijusios su šitų pagrindinių ir pirminių reikiamybių patenkinimu, arba užima ekonomikoje tokią kuklią vietą, kad mūsų apytikriuose, hipotetiniuose, savo esme į tikslumą nepretenduojančiuose apskaičiavimuose gali būti drąsiai paliktos nuošaliai.

Ir štai, nagrinėdami šitas keturias pagrindines resursų grupes, mes turime pažymėti, kad daugiausia abejonių sukelia m a i s t o klausimas. Pavyzdžiui, neseniai, iš anglų parlamento debatų mes sužinojome, kad net Anglijoje, šioje pusės pasaulio valdovėje, yra žmonių, kurie pusbadžiauja. Ką gi bekalbėti apie Indiją, kur pusbadžiai gyvena milijonai, arba apie Kiniją, kur kasmet tai nuo sausros, tai nuo potvynių miršta milijonai žmonių? Kadangi rūpestis dėl maisto yra amžiniausias ir svarbiausias kiekvieno žmogaus gyvenime ir kadangi pagrindiniai dabarties maisto gaminimo būdai savo esminiuose bruožuose yra žinomi žmonijai jau nuo nepamenų laikų, tai ar nebus utopija kalbėti ne tiktai apie dešimteriopą, bet apskritai apie bent kokį žymesnį gaunamų maisto atsargų kiekio padidėjimą?

Tačiau įvertinant duomenis apie maisto stoką dabartiniu metu, nereikia išleisti iš akių priešingos rūšies duomenų — apie maisto produktų perteklių kitose valstybėse. Visiems yra žinoma, kad Pietų Amerika chroniškai kenčia nuo maisto produktų perprodukcijos, kad Brazilijoje kava yra deginama, skandinama ir visomis jėgomis mažinama jos produkcija, kad Šiaurės Amerikoje valstybė primoka fermeriams už pasėlių ploto sumažinimą, kad šiltųjų kraštų valstybės nežino, kur dėti savo vaisius. Dar daugiau, net tirštai apgyventoje Europoje Balkanų valstybės kenčia nuo duonos pertekliaus, Prancūzija užtrokšta nuo vyno gausybės, o viena daugiausiai apgyventų pasaulio valstybių, Olandija, nežino, ką veikti su bulvių perteklium. Jeigu šituos maisto perteklius paskirstyti ten, kur jų trūksta, tai, be abejo, maisto užtektų visiems.

Tačiau dabartinė maisto atsargų produkcija, žinoma, pasauliui toli gražu nėra maksimali, ir žemės ūkio produktų kiekis gali būti žymiai padidintas. Iš bendro žemės sausumos 136 milijonų kvadratinių kilometrų ploto apdirbama yra nedaugiau 15%. Tuo tarpu pievos ir miškai užima daugiap kaip 60% viso žemės paviršiaus. Iš šių 60% žymi dalis, be abejo, tinka apdirbimui. Wilkinsono[20] duomenimis Jungtinės Amerikos Valstybės, Kanada ir net Kinija gali t r i g u b a i padidinti dirbamos žemės plotą, Rusiją, Jugoslaviją, Argentiną ir subtropinė Brazilija gali tą plotą padidinti p e n k e r i o p a i, beveik dar neapgyventų Zundų salų dirbamos žemės plotas gali būti padidintas d e š i m t e r i o p a i. Tropinė Brazilija su jos stebūklingu maksimalinės šilumos ir milžiniško drėgmės kiekio sujungimu, faktiškai tebėra dar beveik nepaliesta, ir šios sritys iki šiol apaugusios neprieinamomis ir net neištirtomis giriomis, taigi paverstos plantacijomis, jos pajėgtų išmaitinti ištisus kontinentus. Be to, žymiuose dabartinių dykumų rajonuose gali būti pravesta irigacija, dau-

[20] H. Wilkinson, „The World's Population Problems", 1930.

gelis pelkių gali būti nusausinta. Tokiu būdu pasaulinis dirbamos žemės ploto padidėjimas trigubai yra pilnai pasiekiamas. Kadangi šitas pridedamas plotas apima Zundų salų ir Brazilijos tropines sritis, produkcijos prieauglis čia būtų žymiai didesnis, negu trigubas. Be to, visur — tiek naujoje, tiek ir senoje žemėje — produkcija gali būti žymiai padidinta žemės ūkio intensifikacija, kuri pati savaime daugely atvejų galėtų keleriopai padidinti produkciją (pav. pereinant nuo žemės ūkio prie daržininkystės). Masinis šiltadaržių įrengimas suteiktų galimybę net vidutiniame klimate rinkti derlių po kelius kartus per metus.

Žymų vaidmenį šioje srity gali suvaidinti dar ta aplinkybė, kad, moderninių susisiekimo priemonių greitumo dėka, pradeda nykti riba tarp miesto ir kaimo. Miesto gyventojai, visuomet pasižymėję energija, pasiryžimu ir sumanumu, turi dabar galimybę gyventi „gamtos prieglobstyje". Milijonai miesto gyventojų gali leisti sau didžiausį malonumą — sodinti ir auginti. Tušti priemiesčių plotai šiandien daug kur paverčiami žydinčiais sodais ir daržais. Žemės kultūros klausimai pradeda kreipti į save visų dėmesį. Čia dabartinė žmonija randa naują džiaugsmo, sveikatos ir moralinio pakilimo šaltinį. O rezultate maisto produktų kiekis pastebimai auga. Juk žinoma, kad esant daržų kultūrai, 250 kv. metrų arba $^1/_{40}$ hektaro dalies užtenka aprūpinti vieną asmenį daržovėms visiems metams.

Suglaudę visą tai, esame priversti padaryti išvadą, kad dešimteriopas maisto produktų kiekio padidėjimas, — paliekant nuošaliai klausimą apie tokio padidėjimo būtinumą, — yra pilnai pasiekiamas dalykas.

Kartu su klausimu apie maistą išsprendžiamas ir klausimas apie r ū b u s, kadangi padaugėjimas žaliavos rūbų gaminimui taipogi priklauso nuo žemės ūkio plėtimosi. Be to, vidutiniame biudžete rūbai užima daug kuklesnę vietą, negu maistas; tuo tarpu, kai išlaidos maistui sudaro apie pusę visų išlaidų, išlaidos rūbams sudaro tik apie 15—20%. Reikia dar atsiminti, kad pastaruoju laiku cheminė technologija duoda galimybę gaminti audeklus iš medžio, ir visiems prieinamas dirbtinas šilkas jau konkuruoja su natūraliniu šilku. Todėl nėra pagrindo bijoti trūkumo žaliavos rūbų gamybos išplėtimui.

Dar mažiau abejonių sukelia klausimas apie būtinus resursus s t a t y b a i. Šioje srityje žmogus visuomet turėjo ir turi prieš save beribius galimumus, kadangi Žemėje yra neribotas kiekis statybos medžiagos — akmenų, plytų ir medžių. Prisidėjimas prie šitų iš senovės žinomų medžiagų tvirto ir patikimo plieno, lengvo, gražaus, permatomo stiklo ir lanksčių, paklusnių gežbetonio konstrukcijų, žinoma, nemažina, o didina būsimosios statybos potencialinius galimumus.

Tokiu būdu, klausimas dėl maisto, rūbų ir statybos produkcijos prieauglio ir ateityje nesutiks natūralinių resursų trūkumo. Tačiau nereikia užmiršti, kad toki pažanga tebus galima tik tuo atveju, jei nesustos t e c h n i k o s išsivystymas, kuri yra viso būsimojo progreso varomoji jėga. Be technikos neįmanomas geras žemės ūkio išsivystymas, be jos reikėtų atsisakyti svajonės paversti dykumas ir pelkes laukais ir sodais. Be technikos nėgalimi geri rūbai, be technikos nėra moderninių namų. Ir štai klausimas, — ar yra galimybė technikai toliau plėstis ir mašinų kiekiui didėti tokiu tempu, kaip tai vyko iki paskutinių laikų?

Mašinos yra reikalingos dviejų šaltinių: medžiagos jų statybai ir jėgos, kuri jas varo. Kas liečia mašinų statybos medžiagą, tai nėra pagrindo laukti kokių nors sunkumų. Visų pirma, naujų mašinų galingumas didėja toli gražu ne proporcingai išleidžiamai joms pastatyti medžiagai, o

pasiekiamas konstrukcijos ir dalių sujungimo tobulumu. Galingi dabartiniai motorai sveria daug mažiau, negu senos, silpnos, bet griozdiškos mašinos; tik dėka to pasidarė galima aviacija. Bet šitas lengvumas pasiekiamas toli gražu ne susirūpinimu statybos medžiagos ekonomija. Kasmet pasauliui suvartojant geležies 130 milijonų tonų, iki šiol žinomi geležies klodai sudaro 130 milijardų tonų atsargą, t. y. jos užtektų tukstančiui metų. Nereikia be to užmiršti, kad geležis nenyksta ją vartojant, kaip, pav., anglis ar nafta, o išlieka, ir gali būti begaliniai perlydoma ir vartojama naujame pavydale. Be to, egzistuoja dar ir kiti metalai. Pav., šiandien didelį vaidmenį technikoje pradeda vaidinti aliuminijus, kuris yra vienas daugiausiai išplitusių elementų Žemėje.

Jeigu klausimas apie medžiagą mašinų statymui nesukelia rūpesčio, tai kitaip reikia žiūrėti į klausimą apie e n e r g i j ą mašinoms varyti. Anglies atsargos kai kuriose valstybėse artėja prie galo. Dar blogiau stovi naftos reikalas, kurios atsargos yra palyginti labai ribotos. Tačiau ir šioje srityje būklė dar ilgam laikui nesudaro pavojaus. Sakysime, Europa su savo milžinišku akmens anglies suvartojimu, kasmet teišeikvoja tik $^1/_{1300}$ dalį savo atsargos. Jau ištirtos kieto iškasamo kūro (anglies, lignito, durpių) atsargos įvertinamos daugiau kaip bilijonas (1.000 milijardų) tonų; neištirtos, bet spėjamos atsargos apskaičiuojamos daugiau kaip 15 bilijonų tonų[21]. Suvartojant dabar apie 1,5 milijardų tonų per metus, neginčytinų atsargų užteks šešiems šimtams metų; o priimant dėmesin bent tik pusę spėjamų atsargų — tas terminas pailgėja iki 4.500 metų. Lygiai taip pat pasirodė netikri ir pesimistiniai apskaičiavimai dėl naftos, padaryti 1922 metais Amerikos geologinio komiteto, priėjusio išvados, kad Jungtinėse Amerikos Valstybėse nafta išseksianti už 13 metų, o visos pasaulinės naftos atsargos būsiančios išsemtos už 50 metų: Jungtinėse Amerikos Valstybėse „už 13 metų", t. y. 1935 metais, buvo gauta dvigubai daugiau naftos, negu buvo jos gaunama 1922 metais. Objektyviškesni apskaičiavimai liudija, kad naftos užteks bet kuriuo atveju dar 200—300 metų. Be to, natūrali nafta jau žymia dalimi gali būti pakeista dirbtine nafta. Taip pat puikus skystas kuras yra spiritas, kurio gavimas pareina nuo žemės ūkio produktų kiekio. Tokiu būdu, artimiausiems šimtmečiams žmonija yra pilnai aprūpinta kuru.

Be kuro, kuris naikinamas sudeginant, yra dar kitų „atstatomų" energijos šaltinių, t. y. tokių šaltinių, kurie nesumažėja juos naudojant. Pirmą vietą pagal savo vis didėjančią reikšmę užima vadinamoji „baltoji anglis", arba vandens energija. Dabartiniu metu iš viso potencialinio kiekio 360 milijonų arklio jėgų, kurias galėtų suteikti vandens energija, yra sunaudota mažiau $^1/_{10}$ dalies. Nėra abejonės, kad artimiausiu laiku šios jėgos pritaikymas išsiplės. O šios energijos šaltinių užtenka, kad ištisus penkiasdešimts sekančių metų galima būtų maitinti visą elektrinės jėgos prieauglį, nedidinant anglies vartojimo. Be krioklių ir upių vandens jėgų panaudojimo, vis dažniau statomas klausimas apie jūros poslūgių ir atoslūgių jėgos panaudojimą. Kai kurios pajūrio vietos šiam reikalui yra tokios patogios, jog tiesiog prašosi atitinkamų stočių statymo. Ir, be abejo, netolimoje ateityje šitas šaltinis duos milžinišką kiekį nemokamos ir nuolatinės energijos.

Yra dar viena energijos rūšis, dar labiau prieinama ir visuotina — vėjas. Kiekis energijos, kuri kasdien praūžia virš Žemės kaip vėjas, iš

[21] Duomenys iš „Statistical Year Book of the World Power Conference", 1936.

tikrųjų yra milžiniškas. Apskaičiavimas vėjo jėgos, kurią galima būtų panaudoti, rodo, kad jo metinė jėga virš sausumos yra beveik lygi tai energija, kuri potencialiai glūdi visose pasaulio anglies atsargose. Žinoma, šios jėgos panaudojimui reikalingas būtų kolosalinis pastatų tinklas. Esant pigioms anglims ir naftai, vėjo jėgos stočių statymas yra per brangus ir neapsimokėtų. Bet išsekus kuro atsargoms, tokie pastatai galės suteikti žmonijai pakankamai jėgos bet kokiam mašinų kiekiui.

Šalia vėjo, prie „atstatomų" energijos šaltinių reikia priskirti dar ir Saulę. Kokiu būdu šita energija bus panaudota, — kaip šilumos koncentracija, ar paversta elektros energija, — šitą klausimą išspręs ateitis. Bet kuriuo atveju, pagal padarytus apskaičiavimus, $^1/_{100}$ Saulės energijos dalies, dabar neproduktingai žūstančios vienoje Saharoje, užtektų tam, kad būtų galima varyti visas viso pasaulio mašinas.

Tokiu būdu mes matome, kad ir technikos išsivystymas nesutinka jokių kliūčių natūralinių resursų trūkume. Todėl mūsų tezė apie būsimą daugeriopą ekonominės žmonijos galybės augimą ir iš šios pusės lieka nesugriauta.

Gyventojų perteklius.

Norėdami tinkamai įvertinti būsimo pasaulinės ekonomikos augimo reikšmę, mes turime paliesti dar vieną esminį klausimą: kas auga greičiau — materialinių gėrybių, ar jas vartojančių žmonių kiekis? Juk kiekvienas absoliutus žmonijos praturtėjimas gali pasidaryti iliuzorinis ar net virsti reliatyvių nuskurdimu, jei skaičius žmonių, kurie naudojasi šiais turtais, padidės greičiau, negu materialinės gėrybės. Šito klausimo nušvietimas yra juo svarbesnis, kad Maltuso teorija, iki šiol nenustojusi įtakos, įrodinėja, jog materialinės gėrybės auga aritmetine progresija, kai tuo tarpu žmonių skaičius auga geometrine progresija, ir jog tokiu būdu pačioje dalykų esmėje glūdi lemiamas neišvengiamumas to, kad žmonių skaičius visuomet turi pralenkti būtinų gyvenimui gėrybių kiekį.

Iš tikrųjų, negalima neprisipažinti, kad žmonių skaičiaus augimas paskutiniais šimtmečiais vyko nepaprastu greitumu. Tyrinėtojų duomenimis (toli gražu netiksliais) Žemės gyventojų skaičius siekė:

Metai	Skaičius milijonais
1700	500
1800	600
1850	1.500
1930	2.000

Esant ir toliau tokiam augimo tempui, pasaulio gyventojų skaičius sieks:

Metai	Skaičius milijonais
2000	4.000
2070	8.000
3000	75.000

„Mes turime save laikyti laimingais, kad neprigyvensime iki to laiko. Tačiau šitie skaitmens duoda mums supratimą apie tas problemas, kurias

turės spręsti būsimosios kartos“ — melancholiškai pastebi Wilkinsonas, pateikdamas šituos skaitmenis[22].

Bet net prileidę tokią Žemės rutulio gyventojų skaičiaus augimo galimybę, mes vargu ar turime pagrindą rūpintis būsimųjų kartų likimu. Romos imperijos žydėjimo metu Italijoje buvo tik apie 6 milijonai gyventojų, o visoje Europoje — nedaugiau 25 milijonų. Žinoma, jei Cicerono ar Senekos laikų žmogui kas nors būtų pasakęs, kad Italija turėsianti sutalpinti dar 36 milijonus, o Europoje įsikursią dar 500 su viršum milijonų žmonių, tai šitie skaitmens būtų atrodę tada milžiniška nesąmone ir negalimybe. Bet mes dabar žniome, kad toks žmonių skaičius puikiai sutelpa ir gyvena visais atvejais labiau aprūpintas ir pasiturįs, negu gyveno mūsų protėviai prieš du tūkstančiu metų.

Kad vaizdingiau galėtumėm spręsti apie tai, kokia yra fizinė dabartinių Žemės gyventojų sudėtis ir koks jų santykis su bendru Žemės paviršium, čia kaip tik duosime kelias statistines iliustracijas. Prileiskime, kad kokio nors įvykio, — sakysime, vienos iš būsimųjų Olimpiadų, — proga susirinktų nemažiau nedaugiau, kaip visi Žemės gyventojai, visi du milijardai žmonių iki paskutinio žmogaus. Kyla klausimas: kokio didumo turėtų būti pastatytas stadionas, kad galėtų sutalpinti visą tą žiūrovų antplūdį? Skaičiuodami, kad viena sėdimoji vieta užima $^1/_2$ kvadratinio metro vienam žiūrovui, mes gauname gana imponuojančio mąsto pastatą — 1.000 kv. kilometrų. Pastatui — tai daug. Bet Žemės rutuliui, kurio sausumos paviršius yra lygus 136 milijonams kv. kilometrų, tai yra tik taškas, kadangi vieno miesto, Londono, su priemiesčiais paviršius yra daugiau negu dvigubai didesnis už tokio stadiono paviršių.

Štai, vaidinimas tokiame įsivaizduojamame stadione pasibaigė. Du milijardai žiūrovų skirstosi į namus. Bet prileiskime, kad žmonėms taip patiko būti drauge, jog jie nutarė nesiskirti ir apsigyventi visi viename mieste. Kyla klausimas: koks turėtų būti tokio miesto dydis, kuris galėtų sutalpinti visus Žemės gyventojus? Skaitydami po 200 kv. metrų asmeniui, o tai šeimynai iš 5 asmenų sudarytų 1.000 kv. metrų sklypą, t. y. plotą, kurio užtektų ne tiktai pastatyti namuką, bet ir įsiruošti nedidelį daržą ar sodą, mes turėsime sąlygas miestui - sodui, pastatytam pagal paskutinius miesto statybos reikalavimus. Ir štai, tokiam miestui bus reikalinga tik 400.000 kv. kilometrų. Plotas miestui milžiniškas. Bet vis dėlto reikia pastebėti, kad iš dabar egzistuojančių 70 valstybių, 40 turi žemės plotą, viršijantį 400.000 kv. kilometrų, jų tarpe net tokios, mums atrodančios mažos valstybės, kaip Švedija, Equador, Venecuela, Paraguay: kiekviena jų, pagal tokius apskaičiavimus, galėtų sutalpinti viso pasaulio visus gyventojus. Šitie gyventojai savo patalpinimui nėra reikalingi net kontinentų. Paviršiuje tokio didumo, kaip Sumatros sala (435.000 kv. kilometrų) arba Madagaskaras (586.000 kv. kilometrų) užtektų vietos miestui, kuriame tilptų viso pasaulio žmonės, skaitant ne tik gyvenamuosius sklypus, bet ir gatves ir aikštes, o Borneo saloje (755.000 kv. kil.) arba Mažojoje Guinejoje (775.000 kv. klm.), pavertus jas ištisu miestu - sodu, liktų dar laisvas vienas antras šimtas tūkstančių kv. kilometrų, ku-

[22] Iš daugelio veikalų, nagrinėjančių Žemės gyventojų skaičiaus augimo problemą, reikia paminėti Warren S. Thompson, „Danger Spots in World Population“, 1929, ir ypač labai įdomią monografiją H. Wilkinson, „The World's Population Problems“, 1930. Reikia pažymėti, kad Wilkinson pradeda pesimistiniu gyventojų pertekliaus prognozu, o baigia optimistiniu tvirtinimu, jog artimiausiu laiku viskas būsią gerai. Žiūr. taip pat Prof. V. Čepinskio „Gyventojų problema“, 1935.

riuos galima būtų rezervuoti nacionaliniam parkui. Gi visoje Žemės sausumoje atsirastų „vietos“ pasaulio gyventojų skaičiui padidėjus net 300 kartų. Taip apskaičiuojant, hipotetinis 75 milijardų skaičius, kurio Žemės gyventojai gali pasiekti už tūkstančio metų, neatrodo baisus, nes ir tada kiekvienai šeimynai teks ne po 1.000 kv. m., o po visą hektarą. Šitų skaitmenų šviesoje mes galime pasakyti, kad dabartiniu metu Žemė yra dar beveik tuščia. Visais atvejais, mes neturime pagrindo rūpintis ateitimi. Žemė yra didelė ir turtinga, ir naujos kartos puikiai ras joje ne tiktai „vietos“ apsigyventi, bet ir šaltinių savo reikmenims patenkinti, ypačiai, jei jos bus bent kiek išmintingesnės už savo pirmtakus.

Visais atvejais, pagrindinė Maltuso teorijos tezė, — apie greitesnį gyventojų skaičiaus, negu materialinių gėrybių augimą, — jau yra sugriauta statistikos duomenimis. Jei dėl ekonomikos išsivystymo mes nustatėme kasmetinį 2% prieauglį, tai Žemės gyventojų skaičius didėja apskritai nedaugiau kaip po 1% per metus. Iš to seka, kad ne gyventojų skaičius pralenkia materialinių resursų augimą, o atvirkščiai, materialiniai resursai pralenkia gyventojų prieauglį.

Taip pat nereikia užmiršti, kad jeigu materialinių gėrybių didėjimo tempas rodo aiškią tendenciją greitėti, tai to jokiu būdu negalima pasakyti apie gyventojų prieauglį. Visų pirma mes turime labai vaizdžių duomenų apie tai, kad tas prieauglis instinktyviai ir automatiškai yra reguliuojamas laisvų vietų buvimo ar trūkumo. Apie tai galima spręsti iš gyventojų prieauglio nuošimčio nuo 1913 iki 1928 metų įvairiose valstybėse.

Valstybė	% gyventojų prieauglio
Europa (be Rusijos)	5
USSR	6,9
Šiaurės ir Vidurinė Amerika	20,7
Pietų Amerika	40,7
Azija (be Sibiro)	6
Afrika	10
Australija	34

Sugretinę šiuos skaitmenis, matome, kad ten, kur yra daug laisvos vietos, gyventojų skaičius auga greit — Pietų Amerikoje iki 3%. O ten, kur jau pasidaro ankšta, gyventojų prieauglis pats savaime sustojo ir, pav., Europoje jis nukrenta iki 0,3% per metus.

Iš kitos pusės, visiems yra žinoma, kad aukšta kultūra ir tam tikro gerbūvio laipsnio pasiekimas patys savaime virsta faktoriais, mažinančiais gimimų skaičių. Pavyzdžiui, Vokietijoje po didžiojo karo gyventojų prieauglis sumažėjo dvigubai (nuo 1,5 iki 0,7%), nors tautinės pajamos, skaitant vienam asmeniui, žymiai padidėjo. Anglijoje 1929 metais, kaip tik „prosperity“ apogėjaus metu gyventojų prieauglis pasidarė minimalus, nežiūrint milžiniško absoliutinio ir reliatyvinio turtų padidėjimo; Prancūzijoje mirimų skaičius jau viršija gimimų skaičių. Šito gimimo sumažėjimo priežastį negalima suversti tik karui, nes jis buvo pastebimas jau keli dešimtmečiai prieš didįjį karą. Todėl, jei net ir kalbėti apie gyventojų skaičiaus pavojų, tai tas pavojus greičiau gresia dėl jų trūkumo, o ne dėl per didelio jų skaičiaus, dėl jų išmirimo, o del pertekliaus. Kad

tai yra taip, tat liudija visų tautų instinktas. Iki šiol, kiek mums žinoma, nėra nė vienos valstybės, kuri imtųsi priemonių prieš natūralinį gyventojų prieauglį. Priešingai, daugelis valstybių rūpinasi gimimų skaičiaus padidinimu ir leidžia įstatymus motinystei saugoti, vaikams globoti, nustato primokėjimus šeimoms su daugeliu vaikų, ir t. t. Šūkis didinti gimimų skaičių girdimas ne tiktai tokiose jaunose ir didelėse valstybėse, kaip SSSR, kur propaguojamas lozungas: „kiekvienoje komunisto šeimoje — 12 vaikų", bet ir tokiose, atrodo, net per tirštai apgyventose valstybėse, kaip Vokietija, kur vienas naujosios santvarkos uždavinių yra gimimų skaičiaus pakėlimas. Todėl, jeigu ateitų laikas, kada gyventojų perteklius iš tikrųjų pradėtų grėsti pasaulio gerbūviui, pasaulinė visuomenė tuojaus ir lengvai rastų būdus šitą pavojų prašalinti.

Bet kol kas šitas pavojus net iš tolo negresia. Ir todėl kiekvienas naujas žmogus — laukiamas svečias Žemės. Tai ne tik nauja burna, kurią reikia išmaitinti, bet tai ir dvi rankos, kurios gali dirbti. O pasaulio natūralūs turtai patikrina šitoms rankoms pakankamai galimybės gaminti ir kurti.

Ateities galimybės.

Tokiu būdu prieinama išvados: artimiausias šimtmetis atneš žmonijai daugeriopą ekonominės galybės padidėjimą. Bet ką reiškia toks padidėjimas?

Žinoma, jeigu mes bet kokiam žmogui pasakytumėm, kad jo uždarbis padidėsiąs dešimteriopai, kad jis vienas uždirbsiąs tiek, kiek dabar gauna dešimts jo draugų, ar kad jis vien tik sau galėsiąs leisti dvigubai daugiau, negu iki šiol leisdavo visai savo šeimynai, ir be to visi jo šeimynos nariai, iki mažų kūdikių imtinai, disponuosią tokiomis pat lėšomis, tai toks žmogus, be abejo, turėtų sutikti, kad jam prasideda tikrai naujas gyvenimas.

Tačiau būsimos ekonomikos išsivystymas turės dar kitą prasmę: ne tik padidėjimo, bet ir kitoniško turtų paskirstymo. Kaip žinoma, dar neseniai buvo labai populiari Markso ir jo pasekėjų teorija, įrodinėjanti, kad pasaulinių turtų augimas vyksta nedidelės žmonių grupės naudai, kaip tuo tarpu dirbančiųjų masių materialinė būklė darosi vis sunkesnė. Tačiau dešimtmečių, praėjusių po Markso, patyrimas valzdžiai įrodė šitų pažiūrų klaidingumą. Nesunku pastebėti, kad visas mokslas apie kapitalo koncentraciją ir dirbančiųjų proletarizaciją yra paremtas aiškiu neapsižiūrėjimu. Žinoma, žiūrint paskiro fabrikanto, kalkuliuojančio savo produkciją, akimis, darbininkas — tai eksploatacijos objektas. Tačiau tas pats fabrikantas, ir apskritai visi fabrikantai, yra ne tik gamintojai, o ir pardavėjai. Jiems yra svarbu ne tiktai pagaminti prekių krūvas, bet ir parduoti jas vartotojui. O kadangi kiekviena pramonės šaka gamina prekes dideliais kiekiais, tai jai reikalingas masinis vartotojas, t. y. galutinoje išvadoje jai reikalinga, kad tie patys darbininkai ne tiktai gamintų, bet ir vartotų. Arba kitaip ir paprasčiau sakant: masinei gamybai reikalingas masinis vartotojas; masinės produkcijos augimas negalimas be vartotojų kadrų augimo. Kol automobiliai buvo gaminami šimtais ir tūkstančiais, — jie buvo prabangos dalykas, prieinamas nedaugeliui; dabar gi, kai jų

gamyba skaičiuojama milijonais, automobiliai jau prieinami daugeliui; o kai automobilius pradės gaminti dešimtimis milijonų — jie bus prieinami kiekvienam. Nepakankamas dabartinės ūkio sistemos pritaikymas masiniam produkcijos paskirstymui sukelia ištuštinančias ekonomines krizes. Pačioje dabartinio gaminamojo aparato prigimtyje, pačioje dabartinės pramonės uždavinių ir metodų esmėje glūdi ne koncentracija, o, priešingai, masinis gaminių paskirstymas, ir natūralus dabartinės ekonomikos tikslas, prie kurio ji nesulaikomai veržiasi, yra: kiekvieną žmogų aprūpinti viskuo, kas jam yra reikalinga. Socialinės revoliucijos „daryti" nėra reikalo: kiekvienas dirbančio motoro, kiekvienas nesuskaitomų mašinų rato apsukimas artina visuotinos ekonominės lygybės viešpatavimą.

Kad suprastumėm visą masinio išlyginamojo pajamų padidėjimo reikšmę, galime nurodyti į Amerikos ekonomisto Edwino Nourse įvertinimą. Spręsdamas galimo artimiausiu laiku Amerikos produkcijos padidėjimo klausimą, jis prieina prie gana kuklaus skaitmens — apie 20%. Ir vis dėlto jis pabrėžia didelę reikšmę net tokio padidėjimo, nes tas padidėjimas duotų tautinių pajamų prieauglį 15 milijardų dolerių per metus. Racionaliai paskirsčius šitas papildomąsias tautines pajamas, gerbūvis 16 milijonų Amerikos šeimynų, kurių pajamos buvo mažesnės, negu 2.000 dolerių per metus, galima būtų pakelti iki to lygio, kuris Jungtinėse Amerikos Valstybėse pasidarytų minimalus[23]. Prisiminsime, kad kitų ekonomistų apskaičiavimais, turinti 2.000 dolerių metinių pajamų penkių asmenų šeimyna Jungtinėse Amerikos Valstybėse gali gyventi ištaigingai net amerikonišku mąstu[24].

Tokiu būdu, tautinių pajamų padidėjimas tik 20% iš pagrindų pakeistų net tokio turtingo krašto, kaip Jungtinės Amerikos Valstybės, gyvenimą ir galėtų reikšti medžiaginių nedateklių ir skurdo galą. Ką gi besakyti apie padidėjimą 500% ar net 1000%, kai žmonija per vienerius metus galės išleisti tokias sumas ir vertybes, kuriomis dabar matuojami viso pasaulio visi turtai.

Kad sudarytumėm bent blyškiausį vaizdą to, ką reikštų toks pajamų padidėjimas, pasistengsime kiek įsigilinti į didžiųjų skaitmenų mechaniką. Visų pirma, prileisdami, kad 1929 m. pasaulinės pajamos buvo 200 milijardų dolerių, ir kad „už šimto metų" jos sudarys 1.800 milijardų, ir apskaičiavę bendrą pajamų „apyvartą" per visą šimtmetį, mes gausiname astronominį skaitmenį, lygų 100.000 milijardų arba 100 bilijonų dolerių.

Toks įspūdingas bus pasaulinio ūkio aktyvas per šimtą metų. Koks gi bus šiam aktyvui priešpastatomas pasyvas? Apskaičiuodami išlaidas, visų pirma pasistengsime nustatyti dydį išlaidų pagrindinių žmonijos reikiamybių padengimui. Kad susidarytumėm jų dydžio vaizdą, pažvelkime į dabartinį tiek individualinių, šeimynomis, tiek ir bendrų, tautinių išlaidų paskirstymą. Pav., Jungtinėse Amerikos Valstybėse apskaičiuota, kad pareinamai nuo šeimynos metinių pajamų, išlaidos pagal atskiras kategorijas sudaro sekančią bendros išlaidų sumos dalį:

---

[23] Edwin E. Nourse, „America's Capacity to produce", 1934.

[24] Paul Douglas, „Wages and the Family", 1925.

Išlaidų rūšis	Nuošimtis išlaidų santykyje su metinėmis šeimynos pajamomis		
	225-300 dol.	450-600 dol.	700-1000 dol.
Maistas	62	55	50
Rūbai	16	18	18
Butas	12	12	12
Kuras	5	5	5
	95	90	85
Pramogos	1	2,5	3,5
Kitos išlaidos	4	7,5	11,5
	5	10	15

Šitoje tabelėje krenta į akis, kad, didėjant pajamoms, nuošimtis išlaidų svarbiausioms reikiamybėms (maistas, drabužiai, butas) mažėja, kai tuo tarpu išlaidų dydis pramogoms ir kitoms reikiamybėms — didėja.

Bendrą tautinių išlaidų santrauką išvesti yra žymiai sunkiau. Plačiausiai žinoma yra Didž. Britanijos santrauka, Giffeno pateikta 1902 metams. Iš tos santraukos matyti, kad bendroms Didž. Birtanijos tautinėms pajamoms esant 1.750 milijonų svarų sterlingų, buvo leidžiama sekančioms reikiamybėms:

Išlaidų rūšis	milijonai sv. sterl.
Maistas	457
Rūbai	182
Butas ir kuras	223
Socialinė globa	200
Teatras ir pramogos	20
Susisiekimas	30
Armija ir laivynas	70
Kitos išlaidos	214
Viso	1.386

Tokiu būdu, 1902 metais Didž. Britanijos pajamos viršijo išlaidas 364 milijonais, iš kurių 264 milijonai buvo įdedami į įmones ir pastatus ir sudarė tautinio kapitalo prieauglį. O išlaidos pagrindinėms reikiamybėms patenkinti sudarė tik apie 1.100 milijonų svarų sterlingų, t. y. apie 62% visų pajamų.

Turėdami galvoje šiuos skaitmenis, mes paskirstydami 1929 metų pasaulines 200 milijardų dolerių pajamas, galime bendrai bruožais pasakyti, kad iš šitų pajamų pagrindinėms reikiamybėms (maistas, drabužiai, butas, pramogos) patenkinti buvo išleidžiama iki 150 milijardų; kiti 50 milijardų buvo sunaudoti visoms kitoms reikiamybėms ir pasauliniam kapitalui padidinti.

Remdamiesi šiais skaitmenimis, prileiskime, kad būsimojo šimtmečio bėgyje suvartojamosios išlaidos pamažėli ir lygiai augs tokiu būdu, jog už šimto metų jos pasieks 1.000 milijardų arba vieno bilijono dolerių. Toks padidėjimas bus, žinoma, labai žymus, kadangi tai vidutiniškai duos kasmet po 500 dolerių vienam asmeniui arba po 2.500 dolerių šeimynai. Tokioms sąlygoms esant, maisto ir rūbų biudžetas užims procentualiai daug kuklesnę vietą, negu aukščiau patiektoje tabelėje, juo labiau, kad visuotina demokratizacija ir racionalizacija jau ir dabar daro perversmą pasitu-

rinčių klasių maitinimesi bei apsirengime. Užtat žymiai išaugs išlaidos dvasinių ir kultūrinių reikiamybių patenkinimui ir pramogoms — kelionėms, sportui ir t. t. Kadangi mes išėjome iš prileidimo, jog suvartojamųjų išlaidų augimas vyks lygiai, tai suskaitydami išlaidas per visą šimtmetį, mes gausime, kad bendra suma, išleista žmonijos pagrindinėms reikiamybėms patenkinti, sieks 60 bilijonų dolerių. Atskaitę šitą sumą iš bendros pajamų apyvartos, mes gauname liekaną 40 bilijonų.

Kam gi bus išleisti šitie likusieji milžiniški resursai? Visų pirma — statybai. Statyba sudaro tą sritį, kurioje ypatingu ryškumu ir pilnumu įsikūnija kūrybiniai žmonijos instinktai. Kiekvienos epochos dvasia mums pirmiausia pasireiškia jos pastatų stiliuje. Kai mes galvojame apie Egiptą — prieš mus atsistoja sunkios akmeninės piramidžių masės; žodis „Graikija" pažadina mumyse lengvų, harmoningų, kolonomis papuoštų šventyklų vaizdą. Mintis apie viduramžių Europą primena mums gotikos kryžiškus skliautus ir akmeninę drožybą. Kiekviena tauta, kiekviena valstybė, kiekviena vietelė — yra mums pirmausia architektūrinė sąvoka, dvasinė jėga, įkūnyta statyboje.

Ir reikia pasakyti, kad dar niekada žmonija neturėjo tokių galimybių, kokias suteikė mums dabartinis statybos menas. Ankstyvesniais laikais statytojai, turėdami savo dispozicijoje tik plytas ir akmenis, buvo suvaržyti parinkdami formą, buvo suvaržyti apdengiamų plotų aukščiu ir dydžiu, Dabartiniam inžinieriui šitie sunkumai beveik neegzistuoja. Dėka plienui, betonui ir stiklui bet kokia forma, bet koks stilius, bet koks dydis pasidarė lengvai prieinami. Kolosalinių namų bokštų ir salių, kuriose sutelpa dešimtys tūkstančių žiūrovų, statyba vyksta lyg juokais. Romos Koliziejus, kuriame tilpo 50.000 žiūrovų, buvo statomas dešimtis metų. Berlyno stadionas, kuriame yra vietos 100.000 žiūrovų, pastatytas per dvejus metus.

Ir vis dėlto — statyba kol kas tebėra dar užuomazgoje. Nekalbant apie kaimus, kur net kultūringose ir turtingose valstybėse retai galima rasti namą, vertą būti dabartinio žmogaus gyvenamąja vieta, ir miestuose, neišskiriant tokių pasaulinių centrų, kaip Londonas, Paryžius, Berlynas ir Roma, ir ne tiktai priemiesčiuose ar biednuomenės kvartaluose, bet ir centriniuose kvartaluose, yra dešimtys ir šimtai namų, rėžiančių mūsų akį formų griozdiškumu bei banališkumu ir patalpų nejaukumu, namų, kurie lyg prašyte prašosi perstatomi ar net visai nugriaunami ir pakeičiami kitais namais. Dėl to galima tik stebėtis, kaip mažai yra daroma šia kryptimi. Ypatingai nuostabu, kad valstybės, išleisdamos krizės metu daugelį milijonų bedarbiams šelpti, nesugebėjo sunaudoti šitas lėšas ir laisvą energiją, kad išplėstų statybos užsimojimą, vertą mūsų laikotarpio. Tačiau yra daug požymių, rodančių, kaip plati statyba virsta valdovų „geru tonu". Viena valstybė po kitos užsibrėžia milžiniškas statybos programas. Net konservatyvioje Anglijoje neseniai buvo išleistas įstatymas, numatąs nugriauti 200.000 netinkamų namų ir jų vietoje pastatyti naujus. Todėl galima laukti, kad būsimieji dešimtmečiai bus iš tikrųjų visuotinės statybos laikotarpis.

Kokių lėšų gali pareikalauti tokia statyba? Siekdami apskaičiavimo paprastumo ir vaizdingumo, vadovaujamės tuo, kad visi pastatai — tiek gyvenamieji, tiek ir visuomeniniai namai — turi būti pastatyti iš naujo. Mes jau buvome nurodę, kad lėšų, sunaudotų karui, būtų užtekę pastatyti namus, kurie sutalpintų visus pasaulio žmones. Bet tada mes rėmėmės minimalinėmis normomis — po 20 kub. metrų asmeniui, ir minimaline

kaina — po 4—5 dolerius už kubinį metrą. Dabar būkime duosnesni. Visų pirmą, skaitykime vienam asmeniui ne po 20, o po 200 kub. metrų, o tai duoda jau ištisus apartamentus. Be to, namų kainą skaičiuokime pasiturinčių žmonių kainos lygiu, t. y. po 10 dolerių už kubinį metrą. Skaičiuojant šitaip, gyvenamųjų patalpų visiems žmonėms kaina sudarytų 4 bilijonus dolerių. Pridėjus prie jų dar tokią pat sumą visuomeninių namų — teatrų, stadionų, muziejų, liaudies namų, ligoninių, sanatorijų, poilsio namų, viešbučių — pastatymui, visas pasaulis apsidengtų pastatais, stebinčiais savo gražumu ir didingumu, visur išaugtų puikūs rūmai, išdidžios pilys, akinantieji dvarai. Ir visa tai pareikalautų tiktai 8 bilijonų, t. y. tik $^1/_5$ dalį turimų rezerve lėšų.

Mūsų dispozicijoje lieka dar 32 bilijonai dolerių. Pirmas rūpestis būtų, žinoma, tarnaujančios žmonijai mechaniškos jėgos padidinimas. Dabartiniu laiku, optimistiškiausiai apskaičiuojant, vienam asmeniui tenka nuo $^1/_4$ iki $^1/_2$ arklio jėgos. Ir štai, prileiskime, kad už šimto metų šitas kiekis bus pakilęs iki 10 arklio jėgų vienam asmeniui, t. y. nuo 400—500 milijonų arklio jėgų 1929 metais už šimto metų bus pasiekta 20 milijardų arklio jėgų. Skaitant pagal automobilių gamybos kainą, viena arklio jėga atsieina apie 50 dolerių. Tokiu būdu 20 milijardų arklio jėgų mašinos, skaitant jų pastatymą ir įtaisymą, atsieitų iš viso tik 1 bilijonas dolerių. Pridėkime dar 1 bilijoną fabrikų statymui, — ir gausime 2 bilijonus, t. y. iš viso tik $^1/_{20}$ dalį esančio žmonijos dispozicijoje fondo.

Tokiu būdu matome, kad net kuo plačiausiu išlaidumu aikvojant pasaulio pajamas žmonių pragyvenimui, technikai ir statybai, dar liktų nepaliestas 30 bilijonų dolerių rezervas, kurio pilnai užtektų atlyginti tyčia ar netyčia įvykusių katastrofų nuostolius ir padengti išlaidas naujoms, dar nežinomoms, gyvenimo reikiamybėms ir net tokiems sumanymams, kaip Sacharos irigacija arba ištisų naujų kontinentų vidury vandenynų statymas.

Būtinumo verčiami mes visą laiką vedame apskaičiavimus pinigais. Tačiau mes turime atsiminti, kad toks apskaičiavimas toli gražu neatvaizduoja tikrenybės ir kad faktinas žmonijos galingumo augimas žymiai viršija šitokio metodo apskaičiavimų duomenis. Apie tai mes galime spręsti jau iš praeities. Pav., skaitmens sako mums, kad per paskutinį šimtmetį žmonija kelis sykius praturtėjo. Tačiau tai tik apitikriai nusakomas tikrasis turtų ir apskritai dvasinio bei fizinio dabarties žmonijos galingumo augimas, kadangi žmonėms pasidarė prieinamos tokios gėrybės ir galimybės, kurios prieš šimtą metų sebuvo prieinamos nei galingiausiems, nei turtingiausiems žmonėms. Užtenka priminti dabartinių susisiekimo priemonių greitumą ir patogumą, galimybę skraidyti, galimybę matyti ir girdėti tai, kas įvyksta kitame pasaulio gale, galimybę fiksuoti įvykius, vaizdus, ir garsus. Šimtai milijonų žmonių dabartiniu metu naudojasi tokiomis gėrybėmis, kurios anksčiau atrodė prieinamos tik pasakų karalaičiams, kuriems padėdavo galingi burtininkai ir fejos. Todėl, galvojant apie ateitį, neįmanoma net įsivaizdinti, koks bus gyvenimas bendriems turtams ir galingumui daugeriopai didėjant. Kiekvienu atveju, net prie dabartinio technikos lygio, tai bus bendras ekonominio aprūpinimo, gerbūvio ir pertekliaus viešpatavimas.

Ištiesų — ateityje Aukso Amžius.

Ar galima terminą sutrumpinti?

Galutinis materialinių klausimų išsprendimas ir lemiamas visuotinis skurdo nugalėjimas pakels žmoniją į aukštesnį būties laipsnį ir suteiks jai galimybę pašvęsti savo jėgas gilesniems dvasiniems klausimams. Todėl šimtmetis, per kurį žmonėms lemta pasiekti šito laipsnio, bus, be abejo, vienas žymiausių ir nuostabiausių visoje istorijoje. Ir nėra abejonės, kad ir mūsų karta, kuri jau su moksliniu tikrumu gali numatyti šitą ateitį ir kuri kasdien gali apskaičiuoti artėjimą prie pageidaujamo tikslo, yra viena išrinktųjų iš visų kartų. Išaiškinimas ir apskaičiavimas jėgų, stumiančių žmoniją pirmyn, duoda mums patikimą kriterijų keliui išrinkti ir įvykiams įvertinti, o naujo laikotarpio pradžios neišvengiamumo supratimas gali būti nemaža paguoda ir parama tuose varguose, kuriuos dar tenka pergyventi dabartiniais laikais.

Bet tikrumas, kad šitas laimingas laikotarpis ateis palyginti neužilgo, gali nenorom iššaukti gailestį, jog jis vis dėlto dar tebėra nuo mūsų atitolęs visu šimtmečiu. Ir nenorom pas kiekvieną gimsta mintis — kodėl mes nesame gimę vėliau?

Mes, žinoma, negalime perkelti mūsų gimimo datos. Bet tai nereiškia, kad mes negalime sutrumpinti termino, kuris mus skiria nuo naujos eros. Ir jeigu statistikos duomenys iškalbingai įrodo, kad jokios kliūtys bei trukdymai nenugalės pasaulinio išsivystymo dinamikos ir neprailgins šito termino, tai, iš kitos pusės, žmonija turi daug galimybių šitą terminą sutrumpinti.

Visų pirma, negalima paneigti galimybės, kad priimtas mūsų apskaičiavimų pagrindu minimalus 2% metinis prieauglis faktiškai pats savaime pasirodys gyvenimo pralenktas. O iš to automatiškai seks numatomų terminų sutrumpėjimas. Pavyzdžiui, padidėjus metiniam viso turto prieaugliui tik vienu nuošimčiu — terminas tuoj trumpėtų visais trisdešimtimi metų, ir jau daugelis mūsų vaikų savo akimis pamatytų naują erą; o jeigu šitas nuošimtis padidėtų iki penkių — terminas sutrumpėtų iki 40 metų; padidėjus iki 7% — terminas sumažėtų iki nepilnų 30 metų.

Bet jeigu net pasirodytų, kad dabartiniu metu augimas iš tikrųjų vyksta tik tokiu minimaliu greitumu, tai vis dėlto negalima paneigti galimybės, jog ateityje išsivystymo tempas žymiai padidės.

Visų pirma, šitas padidėjimas gali įvykti dėl naujų išradimų ir patobulinimų visose srityse. Darydami savo apskaičiavimus, mes, žinoma, buvome priversti pasikliauti dabartiniu technikos lygiu ir dabartine darbo organizacija. Tuo tarpu tos pagrindinės augimo sąlygos kinta ir tobulėja mūsų akivaizdoje su tikrai fantastišku greitumu. Daugiausiai pastebimos tos permainos technikos srityje. Jos skaitlingas problemas spręsdami, nenuilstamai ir atkakliai dirba vis didėjanti išradėjų armija, kuri šioje srityje randa išeitį ieškančiai žmonijos dvasiai. Koks didelis yra žmogaus veržimasis apvaldyti gamtos jėgas — rodo išduodamų patentų išradimams skaičius. Sakysime, tik 1935 metais buvo išduota su viršum 300.000 naujų patentų, iš jų Anglijoje — 49.000, Vokietijoje — 60.000, o Jungtinėse Amerikos Valstybėse — netgi 72.000. To pasėkoje, mūsų akivaizdoj keičiasi gyvenimo sąlygos. Užtenka priminti įvykusį per paskutinius 15 metų susisiekimo greitumo ir patogumo padidėjimą, aviacijos pažangą, visuotinį garsinio kinematografo išplėtimą, kuris galutinai išstūmė „didįjį ne-

bylį", ir visų pasakiškiausią permainą gyvenimo sąlygose — galingą, atstumo reikšmę naikinančią, radiotelefoniją. Ir reikia priminti, kad visa tai vyksta didžiosios dvasinės ir ekonominės suirutės laikais. Sunku laukti, kad šita išradimų srovė staigiai sustotų. Priešingai, mokslo išplėtimo ir tam tikro laisvo laiko, komforto bei išteklių buvimo dėka, išradėjų armija vis plėsis, ir kas žino, kokios paslaptys artimiausiu laiku dar galės būti išplėštos iš gamtos? Tuo tarpu, pav., technikinis išsprendimas problemos dėl Saulės energijos pavertimo elektros srove arba dėl atomo viduje esančios energijos panaudojimo — gali staigiai pakeisti visą moderninę techniką ir ją smarkiai pastūmėti pirmyn, tuo pakeičiant visus mūsų atsargius apskaičiavimus.

Tokiu pat būdu vis plečiasi pramanumas ir gyvosios gamtos srityje. Kasmet dešimtimis pasirodo naujų augalų rūšys. Burbanko ir Mičiurino pasekėjai reformuoja naudingų medžių, krūmų ir augalų pasaulį. Kokią tat gali turėti reikšmę, rodo Argentinos pavyzdys, kur palyginti neseniai tik „alfalfa" žolės kultivavimo dėka pasidarė galimas dvidešimties milijonų akrų žemės sunaudojimas, kuri anksčiau nebuvo naudojama.

Nemažesnės reikšmės galės įgyti naujieji darbo organizacijos metodai. Iš tikrųjų, iki šiol, išskyrus kai kurias racionalizuotas pramonės sritis, darbas vyksta taippat primityviai, netaupiai ir išlaidžiai, kaip tai buvo prieš tūkstančius metų. O tuo tarpu nėra nė vienos darbo srities, kur jo produktingumas negalėtų būti žymiai praplėstas. Net toks, kaip atrodo, nesudėtingas darbas, kaip rankinis plytų dėjimas, pritaikius naujus masinio darbo metodus,kaip parodė Taylerio tyrinėjimai, duoda pakėlimą nuo 120 plytų per valandą vienam asmeniui iki 350, t. y. trigubai padidina darbo produktingumą. Stachanovo sąjūdis Rusijoje sudaro savotišką šito racionalizacijos ir darbo produktingumo padidinimo būtinumo bei galimybės atgarsį.

Čia mes jau susiduriame su sąmoningomis pastangomis didinti turtų augimo tempą. Ir reikia pasakyti — galimybės, kurios atsiveria žmonijai šioje kryptyje, yra labai žymios. Mes jau matėme, kiek kliūčių turėjo nugalėti ekonomikos išsivystymas: per paskutinius dešimtmečius, skaitant pinigais, šitos kliūtys kainavo žmonijai jokiu būdu nemažiau, kaip 700 milijardų dolerių. Kitais žodžiais sakant, jeigu šitos išsivystymo kliūtys būtų buvę pašalintos, tai šiandien žmonija būtų galėjusi būti turtingesnė šita milžiniška suma. O jeigu šios lėšos būtų buvę sunaudotos gaminamųjų jėgų padidinimui, tai dabartinės žmonijos pajamos galėtų būti mažiausiai padvigubintos.

Bet ar gali šios kliūtys būti pašalintos? Pirmiausia ateina į galvą k a r o i š l a i d o s. Mes, žinoma, čia nesiimame nagrinėti militarizmo ir pacifizmo klausimus. Bet negalima nepabrėžti, kad, žiūrint ekonomisto akimis, taika — tai gerovė, o karas — tai piktybė, ir kad kiekvienas centas, išleistas karui ir apsiginklavimui, — tai žuvusi jėga, nutolimas pasaulio ekonominio atgimimo, nutolimas ekonominio Aukso Amžiaus. Būsimojo išsivystymo apskaičiavimuose mes turėjom galvoj galimybę, kad ateinančio šimtmečio bėgyje įvyks du ar net trys pasauliniai karai tokio mąsto, kaip buvęs pasaulinis karas. Tačiau karai gali būti, o gali ir ne būti. Ir štai, jeigu pasirodytų, kad vietoje dviejų ar trijų didelių karų įvyktų tik vienas naujas pasaulinis karas, tai jau šita viena aplinkybė sutrumpintų išsivystymo terminą mažiausiai vienu dešimtmečiu. Toks karo apribojimas kiekvienu atveju yra galimas. Mūsų karta pergyveno kelius

labai pamokinančius laikotarpius. Visų pirmą, didžiojo karo metu ji matė tikrai nebūtą griaunančių gaivalų siutimą. Po to prasidėjo reakcijos ir nuovargio laikotarpis. Karo psichologija buvo pakeista taikingo ūpo. Tautų Sąjungos įkūrimas, priverstinis nugalėtųjų valstybių nusiginklavimas, savanoris pažadas nusiginkluoti iš nugalėjusių valstybių pusės, nusiginklavimo konferencijos, — visi šitie žmonijos istorijoje dar nematyti reiškiniai lyg atvėrė prieš žmoniją naujas perspektyvas. Tačiau praėjo tik 15 metų, — ir visa tai pasirodė iliuzija. Taikingų kalbų ir pastangų patikrinti taiką pasaulyje laikotarpis staiga pasikeitė nauja karingumo nuotaika. Visur ir vis didėjančiu tempu ir nematytu mąstu vyksta apsiginklavimas, laikraščiai mirga skaitmenimis ir duomenimis, nuo kurių svaigsta galva. Ir pasaulis vėl yra naujo karo žygių išvakarėse. O gal geriau pasakyti — karo skridimų?

Kad suprastumėm, kokį milžinišką įtempimą tai sudaro pasaulio ūkiui, užtenka nurodyti, kad 1936 metais visos pasaulio valstybės išleido apsiginklavimui, neskaitant abisinų karo ir pilietinio karo Ispanijoje išlaidų, jokiu būdu nemažiau, kaip 25 milijardus vokiečių markių, t. y. sumą, kuri lygi priešskariniam biudžetui visų Europos valstybių drauge paėmus. O skaitant su abisinų karo išlaidomis ir su išgriovimais Ispanijoje — šita suma išauga iki pilnų 40 milijardų, t. y. prilygsta prieškarinių viso pasaulio biudžetų sumai....

Nors ir pasibaisėtini šitie kas valandą vis augą skaitmens, vis dėlto nereikia pasiduoti nusiminimui. Nauja karinių nuotaikų banga, žinoma, nėra amžina, ir su tokiu pat greitumu, su kokiu ji atsirado, ji gali išnykti. Pati naujoji karo technika neišvengiamai veda prie to. Dabartinės valstybės yra per mažos kariauti dabartinėmis išgriovimo priemonėmis. Kaip negalima kovoti bombomis esant viename mažame kambaryje su priešu, taip Europos valstybės negali kovoti viena su kita toli šaudančiomis patrankomis ir lėktuvais. Prie dabartinės technikos pirmoji karo diena ir net pirmoji valanda gresia sugriauti visų kariaujančių valstybių sostines ir miestus. Todėl rimtai ruošiantis karui, reikia visiems jau iš anksto slėptis po žeme, ir žmonija, nugalėjusi orą, turi vėl grįžti prie triogloditų gyvenimo.... Todėl labai patikėtina, kad net tarpe tų, kurie dabar propaguoja smarkesnį karo paruošimą, atsiras įsitikinimas, jog nebegalima toliau eiti šituo keliu. Tuomet galės prasidėti naujas periodas sėkmingų tarptautinių nusiginklavimo pastangų. Ir tada pasaulinė ekonomika, išsilaisvinusi nuo neproduktingų išlaidų naštos, be abejo, pasiveržpirmyn nematytu iki šiol tempu. Dabartinės ekonomikos esmės ir tendencijos žinojimas ir pasaulinio ūkio perspektyvų išaiškinimas, išsklaidydami neaiškumus, kurie kaba virš tautų ir rodydami visą karo beprotybę, gali žymiai pagreitinti tos laukiamosios valandos pradžią.

Tokiu pat būdu galima tikėtis ir to, kad valstybės, kurios pasaulinės ekonominės krizės metu buvo priverstos įžengti į tautinio ūkio reguliavimo kelią, nepaliks šito kelio, o, priešingai, išmoks tvirtai eiti juo pirmyn. P l a n i n g a s tautos ūkis — tai yra dabarties šūkis ir būtinumas. Paskirų valstybių „planų“ suderinimas į v i s o p a s a u l i o „p l a n i n g ą“ ū k į“ išlaisvintų ekonomiką nuo periodinių krizių ir jos išsivystymo linija, kuri iki šiol vyko „du žingsniai į priekį, vienas žingsnis atgal“, įgytų lygų, o kartu su tuo pagreitintą tempą.

Sąryšyje su būtinumu visoms valstybėms ieškoti planingos ūkio organizacijos kelių, yra dar viena ir, be to, psichologiškai patikimiausia ga-

limybė pagreitinti ekonominio išsivystymo tempą, būtent: tautinių didvyriškų ekonominių programų kūrimas.

Iliustruodami materialinių karo išlaidų ir nuostolių dydį, mes jau minėjome, ką galima būtų padaryti turint šias lėšas, jeigu jos būtų suvartotos produktingam gaminamųjų jėgų kėlimui. Kad tokia didvyriška ekonominė programa yra įmanoma — tai mums įrodo Rusijos pavyzdys, kur tikrai kariškai-smogiamąja tvarka ir mąstu tautinė energija yra nukreipiama į naujų materialinių gyvenimo sąlygų kūrimą. Žinoma, kiekviena valstybė turi savo valdymo būdus ir savo ekonominio išsivystymo metodus. Bet vargu ar yra bent viena valstybė, apie kurią galima būtų pasakyti, kad joj į ekonominį išsivystymą įliejama energija, bent kiek primenanti tą įtempimą, kurį valstybės parodo karo metu. Todėl visų valstybių atžvilgiu galima pasakyti, kad visur, tiksliai apskaičiavus visus tautinius resursus, paruošus drąsų tautinį jų greičiausio ir maksimaliausio išnaudojimo planą, tuo sukėlus tautos entuziazmą, galima pasiekti nebūtų išsivystymo tempų.

Objektyvus apskaičiavimas ir įvertinimas nuostabių jėgų, paslėptų pasaulinės ekonomikos išsivystyme, — savaime sudaro faktorių, sugebantį sukelti tokį didvyriškumą ir entuziazmą. Ir tai, kas teorijoje yra dar visu šimtmečiu atsitolinę nuo mūsų, praktikoje gali pasirodyti pasiekiama per nedaugelį dešimtmečių.

TURINYS

Pasaulinių turtų augimas prieš karą 3
Pasaulinių turtų augimo priežastys 6
Ką buvo galima 1913 metais numatyti dėl ateities? 8
Didysis karas 10
Karo nugalėjimas 11
Krizė ir jos nugalėjimas 15
SSSR ekonomikos pakilimas 20
Išvados ir perspektyvos 24
Pasauliniai resursai 26
Gyventojų perteklius 30
Ateities galimybės 33
Ar galima terminą sutrumpinti? 38